

TARTU ÜLIKOOL
Majandusteaduskond

Kätlin Peetso ja Kätlin Vassil

NOORTE MAKSUTEADLIKKUS JA HOIAKUD ÜMBRIKUPALGA
SUHTES EESTI TUDENGITE NÄITEL

Bakalaureusetöö

Juhendaja: kaasprofessor Eve Parts

Tartu 2025

Oleme koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
1. Ümbrikupalga ja varimajanduse teoreetiline käsitlus.....	6
1.1. Ümbrikupalga ja varimajanduse definitsioonid, põhjused ja tagajärjed.....	6
1.2. Noorte maksuteadlikkuse roll ümbrikupalga aktsepteerimisel.....	16
2. Empiiriline ülevaade: ümbrikupalk ja maksuteadlikkus Eesti üliõpilaste seas.....	20
2.1. Andmed ja meetodika.....	20
2.2. Küsitluse tulemused ja järeldused.....	23
2.3. Intervjuude tulemused ja järeldused.....	31
2.4. Ettepanekud ja edasised uurimissuunad.....	35
Kokkuvõte.....	36
Viidatud allikad.....	38
Lisad.....	44
Lisa A. Küsimustik.....	44
Lisa B. Küsitlustulemuste kirjeldav statistika peale andmete puhastamist.....	49
Lisa C. Tudengite ümbrikupalga kogemust selgitava logistilise regressioonimudeli tulemused.....	50
Lisa D. Logistilise regressioonimudeli multikollineaarsuse kontroll.....	51
Lisa E. Tudengite hinnang sotsiaaltoetuste olulisusele erinevate õppevaldkondade lõikes (Dunn'i test Kruskal-Wallis järelanalüüsina).....	52
Lisa F. Kruskal-Wallis H-test – tudengite hoiakud õppevaldkondade lõikes tagajärgedele nagu töötuskindlustus, haigushüvitis, pension, riigi maksutulu, aus ettevõtlus, laenu saamine ning riigieelarve rahastamis valdkondadele nagu avaliku sektori töötajate palk, haridus, liiklusteed, tervishoid, sotsiaaltoetused ja riigikaitse.....	53
Lisa G. Intervjuu küsimused.....	54
Summary.....	58

Sissejuhatus

Ümbrikupalk ning selle roll varimajanduse kujunemises on Eesti ühiskonnas sageli alahinnatud probleem. Deklareerimata töötasu maksmine on riigi majandusele suur väljakutse, kuna see vähendab riigieelarvesse laekuvaid maksutuluseid. Selle tagajärjel väheneb riigi võimekus rahastada avalikke teenuseid, mis omakorda jätab jälje tervishoiu-, hariduse- ja pensionisüsteemi kvaliteedile ning kättesaadavusele. Lisaks seab ümbrikupalga praktika ausalt tegutsevad ettevõtted ebaõiglase konkurentsiolekorda võrreldes nende organisatsioonidega, kes maksavad töötajatele „mustalt“. Selline praktika õhustab ühiskondlikku õiglustunnet ja süvendab umbusaldust avalike institutsioonide vastu. (Lukman & Kartiasih, 2025)

Ümbrikupalga probleem ei piirdu pelgalt majanduslike aspektidega, vaid sellel on ka sügavad sotsiaalsed ja eetilised tagajärjed. Töötajate jaoks toob ümbrikupalga vastuvõtmine kaasa sotsiaalsete tagatiste vähenemise, näiteks töötuskindlustuse ja pensioniõiguse puudumise. Lisaks piirab mitteametlik sissetulek töötajate võimalusi saada laene, kuna nende tegelikud tulud ei kajastu ametlikes dokumentides. Seega kaasnevad ümbrikupalga levikuga negatiivsed tagajärjed nii üksikisiku heaolule kui ka ühiskonna arengule laiemalt. (Williams, 2009b)

Eriti oluline on ümbrikupalga temaatika mõistmine noorte seas, kes sisenevad tööturule sageli just õppimise kõrvalt või vahetult pärast õpingute lõppu. Tudengite teadlikkus ümbrikupalgaga seotud riskidest ning tagajärgedest mängib olulist rolli nende tööotsingutel ning hiljem ka ausa töösuhte kujunemisel. Maksu- ja Tolliamet (2023c) ning RMP (2024) on rõhutanud, et noored on ümbrikupalga pakkujatele lihtsaks sihtmärgiks. Nad eelistavad suuremat netosissetulekut, mõistmata selle pikaajalisi negatiivseid tagajärgi. Vähene töökogemus ja madal maksuteadlikkus muudavad noored altimaks mitteametlikku töötasu vastu võtma.

Sarnaseid järeldusi kinnitavad ka rahvusvahelised uuringud. Williams'i ja Horodnic'i (2017) uuring näitab, et ümbrikupalga nähtus on levinud ka teiste riikide tudengite seas. 56% Moldovas ja 32% Rumeenias küsitletud tudengitest olid saanud 2016. aastal töötasu osaliselt või täielikult mitteametlikult. Uuring tõi esile, et noored ei pruugi ümbrikupalka käsitleda tõsise rikkumisena ning sageli alahinnatakse sellega kaasnevaid tagajärgi. See viitab laiemale teadlikkuse puudumisele, mis suurendab riski mitteametlikesse töösuhetesse sattumiseks ning rõhutab vajadust süsteemse maksuhariduse järele juba varases eas.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on uurida, millised tegurid selgitavad ümbrikupalga aktsepteerimist tudengite hulgas. Eesmärgi saavutamiseks on autorid püstitanud järgmised uurimisülesanded:

- selgitada teoreetilist raamistikku, keskendudes ümbrikupalga ja varimajanduse mõistete defineerimisele, leviku põhjustele ning majanduslikele ja sotsiaalsetele tagajärgedele;
- anda ülevaade varasematest teaduslikest uuringutest, mis käsitlevad noorte maksuteadlikkust ning hoiakuid ümbrikupalga suhtes;
- kirjeldada töö empiirilises osas kasutatavat andmestikku ja metoodikat, põhjendades kombineeritud uurimisstrateegia kasutamist;
- viia läbi küsitlus ja intervjuud Eesti üliõpilaste seas, et koguda kvalitatiivseid ning kvantitatiivseid andmeid;
- võrrelda erinevate õppevaldkondade tudengite teadmisi, hoiakuid ning varasemaid kogemusi ümbrikupalgaga;
- analüüsida, millised tegurid selgitavad tudengite teadlikkust ja hoiakuid ümbrikupalga suhtes.

Bakalaureusetöö koosneb teoreetilisest ja empiirilisest osast. Teoreetilise osa esimene alapeatükk keskendub varimajanduse ning ümbrikupalga mõistete defineerimisele. Selgitatakse lähemalt varimajanduse liike, vorme ning erinevaid lähenemisviise selle nähtuse mõõtmiseks. Seejärel analüüsitakse ümbrikupalgaga seotud sotsiaalseid ning majanduslikke tagajärgi. Fookus pööratakse nii üksikisiku heaolule kui ka riikliku maksusüsteemi toimimise olulisematele küsimustele. Lühidalt on kirjeldatud ka erinevaid aktuaalseid skeeme, millega üritatakse maksudest kõrvale hiilida. Lisaks sellele kirjeldatakse millistes ettevõtetes ja sektorites on ümbrikupalga praktika kõige sagedamini levinud. Teoreetilise osa esimene alapeatükk lõpetatakse ülevaatega teguritest, millest sõltub inimeste valmisolek ümbrikupalka vastu võtta. Lühidalt tuleb juttu ka Eestis kasutatavatest meetmetest, millega üritatakse ümbrikupalga levikut piirata. Teoreetilise osa teises alapeatükis antakse ülevaade varasematest uuringutest, mis on keskendunud tudengite maksuteadlikkusele ja hoiakutele ümbrikupalga suhtes. Vaadeldakse erinevate uuringute tulemusi, milles analüüsitakse maksedistsipliini, hoiakute kujunemist ning usaldust riiklike institutsioonide vastu. Eesmärgiks on mõista, millised tegurid on olulised noorte suhtumisel ümbrikupalka ning kuivõrd teadlikud on üliõpilased ümbrikupalga sotsiaalsetest ja majanduslikest tagajärgedest.

Empiiriline osa koosneb kahest alapeatükist. Esimeses alapeatükis analüüsitakse küsitluse tulemusi, et selgitada, kuivõrd levinud on ümbrikupalga vastuvõtmine 18–25-aastaste tudengite seas ning millised on nende hoiakud ja teadmised ümbrikupalga võimalikest tagajärgedest. Teises alapeatükis keskendutakse intervjuude analüüsile selleks, et kinnitada või lükata ümber küsitluse tulemusi. Intervjuud võimaldavad anda sisendit, mida kvantitatiivne andmestik ei pruugi piisavalt esile tuua. Tulemuste põhjal esitavad autorid järeldused ning teevad ettepanekuid ümbrikupalga leviku piiramiseks, tuues esile ka võimalikud edasised uurimissuunad.

Bakalaureusetöö autorid soovivad avaldada tänu küsitluses ning intervjuudes osavõtjatele, kelle arvamused tõid väärtuslikku sisendit. Avaldatakse ka tänu juhendajale kaasprofessor Eve Partsile, professionaalse juhendamise, toetuse ja konstruktiivse tagasiside eest kogu tööprotsessi vältel. Autorid on uurimistöö käigus kasutanud abivahendina keelemudelit ChatGPT, mille toel oli võimalik ideid selgemaks mõelda ja mõtteid põrgatada.

Märksõnad: ümbrikupalk, varimajandus, maksuteadlikkus, hoiakud, noored

1. Ümbrikupalga ja varimajanduse teoreetiline käsitlus

1.1. Ümbrikupalga ja varimajanduse definitsioonid, põhjused ja tagajärjed

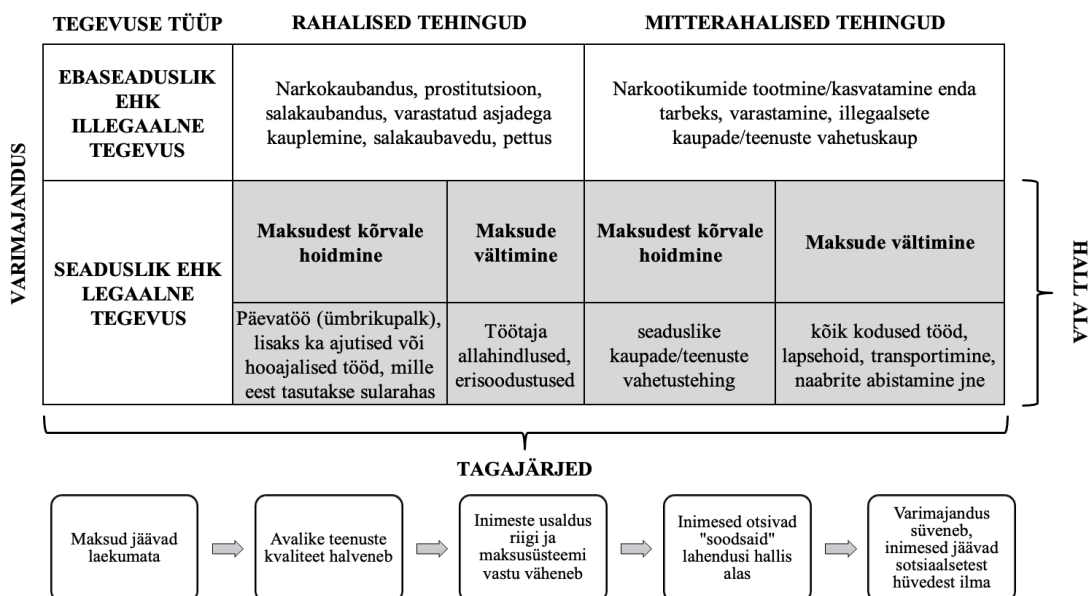
Käesolevas alapeatükis antakse põhjalik ülevaade teoreetilisest raamistikust, selgitades ümbrikupalga ja varimajanduse põhimõisteid. Tuuakse välja varimajanduse liigid ning mõõtmismeetodid. Lisaks analüüsitakse ümbrikupalga esinemise peamisi põhjuseid ning tagajärgi nii riigi kui ka üksikisiku tasandil. Fookus suunatakse ka maksudest kõrvalehoidumise probleemile, selgitades seda läbi Allingham-Sandmo mudeli.

Varimajanduse (*Shadow Economy*) olemasolu hakkas teadlaste tähelepanu pälvima 1970. aastate teisel poolel, kuigi selle ilminguid täheldati juba Teise maailmasõja ajal Ameerika Ühendriikides. Varimajandust tuntakse musta turu (*Black Market*) või maa-aluse (*Underground*) majanduse nime all. (Tanzi, 1999) Mitmed teadlased on varimajanduse mõistele lähenenud erineva nurga alt. Üldteadaolevalt võib varimajandust defineerida kui majandustegevust, mis toimub väljaspool riikliku arvestussüsteemi ning mille eesmärk on vältida seaduslikke regulatsioone. See tähendab, et tehingute ning teenuste reaalne toimimine pole ametlikes dokumentides ega statistilistes andmetes kajastatud, sealhulgas ka sisemajanduse koguproduktis (SKP). (Williams & Padmore, 2013) Sarnast lähenemist on kasutanud mitmed teadlased, sealhulgas Feige (1989, viidatud teoses Schneider & Enste, 2000), Schneider (1994, viidatud teoses Schneider & Enste, 2000), Frey ja Pommerehne (1984, viidatud teoses Schneider & Enste, 2000) ning Lubell (1991, viidatud teoses Schneider

& Enste, 2000). Eelmainitud teadlased rõhutavad, et mitteametliku majanduse tunnuseks ei ole niivõrd tegevuse seadusandlikkus, vaid selle varjatud olek (Schneider & Enste, 2000). Tanzi (1999) sõnul ei piisa varimajanduse määratlemisel pelgalt selle varjatuse rõhutamisest, vaid tuleb tähelepanu pöörata ka teguritele, mis soodustavad mitteametliku majandustegevuse teket. Tanzi rõhutab, et varimajanduse kujunemist põhjustavad eelkõige neli tegurit: maksukoormus, regulatsioonid, keelud ning korruptsioon. Varimajandust on osaliselt samastatud ka maksudest kõrvalehoidumise terminiga. Nähtused on küll mingil määral kattuvad, kuid varimajandusliku tegevuse korral ei ole alati tegemist maksupettusega. Seega tuleb neid mõisteid käsitleda eraldiseisvatena ehkki nad võivad praktikas põimuda.

Varimajanduse mõistele on keeruline anda täpset ning ühtset definitsiooni ka seetõttu, et tegemist on pidevalt muutuva nähtusega. Mogensen et al. (1995, viidatud teoses Schneider & Klinglmair, 2004) on rõhutanud, et varimajandus kujuneb vastavalt voolava vee printsiibile (*Principle of running water*). See muutub kiiresti, kui maksud, kontroll või ühiskonna hoiakud muutuvad. Sarnaselt voolavale veele, mis liigub ümber takistuste, leiavad varimajanduses tegutsejad alati uusi viise ametlikest piirangutest ning regulatsioonidest kõrvale hoidumiseks. Seetõttu on varimajandus pidevalt muutuv nähtus, mille ulatus ja iseloom sõltuvad suuresti riigi seadustest, järelevalvest ning ühiskonna suhtumisest maksude maksmisse. (Schneider & Klinglmair, 2004)

Selleks, et mõista paremini varimajanduse mitmekesisist olemust on erinevad autorid püüdnud seda klassifitseerida vastavalt tegevuste sisule ning vormile. Selle paremaks mõistmiseks on joonisel 1 esitatud varimajanduse süstematiseeritud jaotus, mis jaguneb kaheks peamiseks tegevuse tüübiks: seaduslik ja ebaseaduslik tegevus. Mõlemad kategooriad võivad hõlmata nii rahalisi kui ka mitterahalisi tehinguvorme. Tüüpiline näide varimajanduse illegaalsest tegevusest on narkokaubandus. Tegevus rikub otseselt seadust ning toimub täielikult väljaspool riiklikku arvestussüsteemi. Antud näite puhul hõlmab narkokaubandus rahalisi operatsioone, kus kaubeldakse keelatud ainete või toodetega. Kuna tegevus on illegaalne ja varjatud, siis jääb teenitud tulu täielikult deklareerimata. Mitterahalise ebaseadusliku tehingu näiteks võib tuua olukorra, kus narkootikume toodetakse või kasvatatakse enda tarbeks või vahetatakse need mõne muu ebaseadusliku kauba või teenuse vastu. (Sanchez et al., 2023; Fleming, Roman, & Farrell, 2000; Williams & Padmore, 2013)

Joonis 1. Varimajanduse liigid, hall ala ja tagajärjed

Allikas: autorite koostatud (Schneider & Enste, 2002; Statistikaamet, 2015) põhjal

Mõned tegevused on küll legaalsed, kuid võivad hõlmata ebaseaduslikku osa, näiteks päevatöö. Tegemist on legaalse toiminguga, kuid kui selle eest makstakse töötajale deklareerimata töötasu ehk rahvakeeli ümbrikupalka, muutub see osaliselt ebaseaduslikuks. (Sanchez et al., 2023; Fleming, Roman, & Farrell, 2000; Williams & Padmore, 2013) Sarnane olukord võib ilmneda ka hooajaliste ning ajutiste tööde puhul, kus töösuhted jäetakse sageli ametlikult vormistamata ning tasu makstakse peamiselt sularahas. CVKeskus.ee (2018) uuringust selgub, et Eesti ümbrikupalkade esinemissagedus on kõige suurem just turismi- ja hotellinduse-, ehituse- ning toitlustussektorites, kus lühiajalised töösuhted on kõige tavapärasemad. Seadusliku ja mitterahalise tehingu näiteks saab tuua vahetustehingu, kus üks isikutes pakub oma teenuseid ning vastutasuks saab teise isiku käest tema teenuse, ilma et tegevuse käigus toimuks rahaline arveldus. Näiteks võib keegi aidata tuttavalt renoveerida kööki ning vastutasuks saab endale tasuta autoremondi. Kuigi tegevused ise ei ole seadusevastased, kuuluvad nad siiski varimajanduse liigi alla, kuna need jäävad väljapoole maksuarvestust ning ametlikku statistikat. (Williams, Horlings & Renooy, 2008) Selline nähtus kuulub varimajanduses niinimetatud piiripealse ehk halli ala (*Grey Area*) sisse (vt. Joonis 1). Halli ala majandustegevused hõlmavad tihti väikese mahuga, ebaregulaarseid ja isiklikul tasandil toimuvaid tehinguid, mille puhul osalised ise ei pruugi olla teadlikud vajadusest neid deklareerida või maksustada. (OECD, 2017)

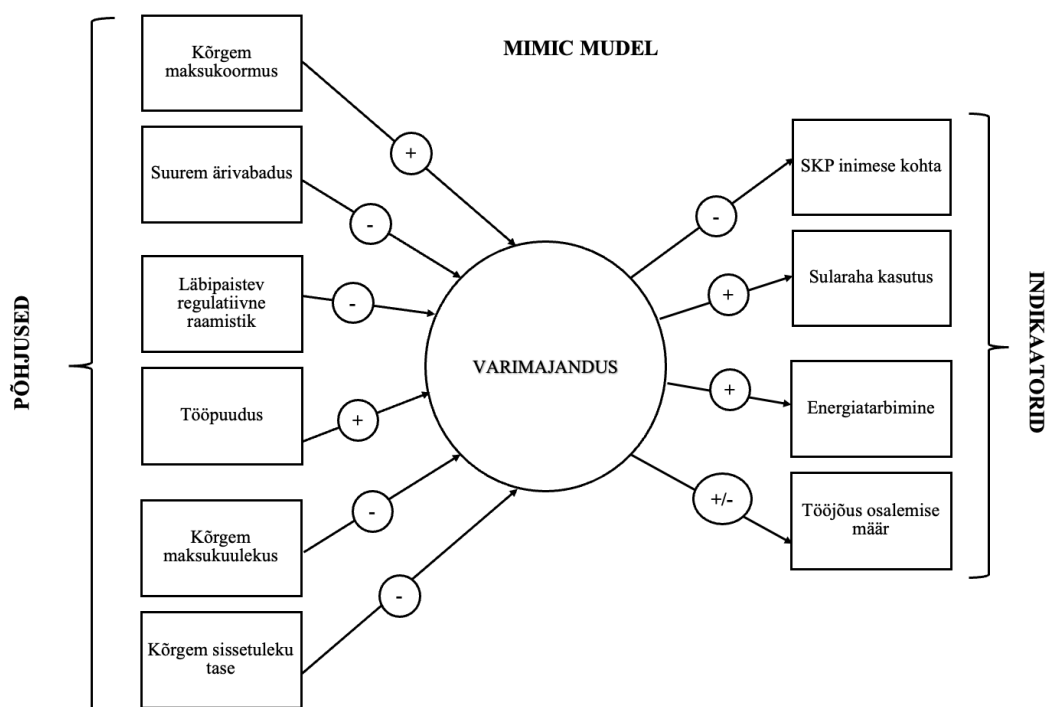
Oma varjatud olemuse tõttu on varimajanduse mõõtmine teaduslikult keerukas

ülesanne. Kuna mitteametlikud tehingud ja tegevused ei ole ametlikes registrites kajastatud, siis puuduvad ka otsesed ja usaldusväärased allikad, mis võimaldaksid varimajandust täpselt ning kvantitatiivselt mõõta. Seetõttu tuginevad teadlased varimajanduse hindamisel kaudsetele mõõtmismeetoditele. Üheks levinumaks neist on sularahanõudluse meetod (*Currency Demand Approach*), mis põhineb eeldusel, et varimajanduses kasutatakse peamiselt sularaha. Nimelt ei teki paberraha kasutamisel digitaalset jälge ning seetõttu on need tehingud ka maksuhalduri jaoks raskesti tuvastatavad. Kui sularaharinglus kasvab ebatavaliselt kiiresti võrreldes majanduse üldise arenguga, siis võib selline nähtus viidata varimajanduse suurenemisele. (Schneider & Enste, 2000) Selle meetodi piiranguks jääb asjaolu, et sularaha kasutamine võib suureneda ka muudel põhjustel. Nagu näiteks usaldamatus pankade vastu või muutused intressimäärades. Sularahanõudluse meetodi tulemusi tuleb tõlgendada kriitiliselt ning võrrelda ka teiste andmeallikatega, selleks et saavutada usaldusväärsem hinnang.

Varimajandust saab mõõta ka elektritarbimise (*Electricity Consumption*) ehk Kaufmann-Kaliberda meetodi alusel. Nimelt eeldatakse mudeli kohaselt, et nii ametlikud kui ka mitteametlikud ettevõtted tarbivad elektrit. Kui majanduses kasvab märgatavalt elektri tarbimine, kuid ametlikult registreeritud SKP ei kasva samas tempos, siis võib selline olukord viidata, et osa majandustegevusest toimub väljaspool ametlikku arvestust. (Schneider & Enste, 2000) Lisaks elektritarbimisele kasutatakse varimajanduse ulatuse hindamisel mõnikord ka laiemat energiatarbimise (*Energy Consumption*) mõõdikut, et kaasata ka need tegevusvaldkonnad, kus kasutatakse teisi energiaallikaid peale elektri. Näiteks kasutasid Sedmíková et al. (2021) energiatarbimise meetodit Euroopa Liidu riikide ning Ukraina varimajanduse mõõtmiseks. Uuringu tulemused näitasid, et Ukrainas ulatus varimajanduse tase 35–40%-ni, samal ajal kui Saksamaal ja Hollandis oli see hinnanguliselt 8–9%.

Kõige arenenumaks ja laialdasemalt kasutatavaks statistiliseks mõõtmismeetodiks peetakse aga MIMIC-mudelit (*Multiple Indicators, Multiple Causes*). See käsitleb varimajandust kui latentset ehk varjatud nähtust. Mudel põhineb arusaamal, et varimajandust ei saa otseselt mõõta, kuid selle olemasolu saab tuletada selle põhjustest (*Causes*) ning indikaatoritest (*Indicators*) ehk antud kontekstis tagajärgedest. Põhjused viitavad teguritele, mis loovad soodsa pinnase varimajanduse tekkeks. Näiteks kõrgem maksukoormus võib (+) tugevdada motivatsiooni maksudest kõrvale hoida, samas kui hästi toimiv ja läbipaistev regulatiivne raamistik (–) võib piirata varimajanduslikku tegevust, muutes ametlikus majanduses osalemise atraktiivsemaks (vt. Joonis 2). Indikaatorite kaudu saab varimajanduse

olemasolu kaudselt järeltada. Kui varimajandus kasvab, jääb ametlik SKP inimese kohta madalamaks (–), kuna osa toodangust ja teenustest jääb registreerimata ning seetõttu ei kajastu riiklikus statistikas. Samal ajal suureneb sularaha kasutus (+), sest mitteametlikus majandustegevuses eelistatakse sageli sularaha. Töajõus osalemise määr võib varimajanduse indikaatorina käituda kahetiselt, sõltuvalt sellest, kuidas inimesi statistikas arvestatakse. Kui mitteametlikult töötavad isikud loetakse töajõus osalejateks, võib määr näiliselt suurened (–). Kui aga neid ei kajastata ametlikus töajõuandmestikus, võib osalustase väheneda (+), kuigi nad tegelikult töötavad. Seetõttu ei ole see indikaator MIMIC-mudelis üheselt tõlgendatav, vaid sõltub andmete kogumise viisist ja kontekstist. (Schneider & Enste, 2000; Medina & Schneider, 2018).

Joonis 2. MIMIC mudeli skeem koos positiivsete ja negatiivsete näitajatega

Allikas: autorite koostatud (Schneider & Enste, 2000; Medina & Schneider, 2018; Riaz et al., 2024) põhjal

Näiteks kasutasid Lukman ja Kartiasih (2025) oma uurimuses MIMIC-mudelit, et hinnata varimajanduse ulatust Indoneesia 34 provintsis aastatel 2015–2021. Tulemused näitasid, et varimajanduse osakaal ulatus 4.73%-st (Gorontalo) kuni 42.64%-ni (West Java) provintsi SKT-st. See näide näitab, et MIMIC-mudel sobib hästi varimajanduse erinevuste mõõtmiseks eri piirkondades ning võtab arvesse mitmeid keerukaid majanduslikke ja ühiskondlikke tegureid. Mudeli tugevuseks on siduda erinevad varimajandusega seotud

põhjuseid ja tagajärgi, pakkudes terviklikumat pilti nähtamatust majandustegevusest.

Varimajanduse mõõtmiseks on laialdaselt kasutusel ka otsemeetodid, mille aluseks on vahetu andmekogumine. Nende hulka kuuluvad peamiselt küsitlused, intervjuud ning maksuauditid, mille kaudu püütakse koguda teavet üksikisikute või ettevõtete varimajanduslike tegevuste kohta. Otsemeetodite peamine eelis on otsese ning sihitud teabe kogumine varimajanduse leviku kohta. Läbi küsitluste ja intervjuude jäävad siiski mõned teemakohad vajaka. Kuna kõik, mis puudutab varimajandust on ebaseaduslik, siis vastajad ei pruugi olla ausad ning võivad moonutada tegelikkust. Seetõttu sõltub tulemuste usaldusväärsus suurel määral vastajate valmidusest ausalt vastata, samuti küsitluse ja intervjuu ülesehitusest ning ka läbiviija usaldusväärsusest. (Schneider & Enste, 2000)

Ümbrikupalk (*Envelope Wage*) on üks levinumaid ja enim uuritud varimajanduse vorme (Williams & Padmore, 2013; Franic, 2017). Sauka ja Putniņši (2024) analüüsis selgub, et Eestis moodustab ümbrikupalk hinnanguliselt 45,3% kogu varimajandusest (Sauka & Putniņši, 2024). Selle praktika eesmärgiks on vältida tööjõumaksude tasumist ning suurendada lühiajalises perspektiivis netosissetulekut. Kogu arveldamine käib läbi sularaha ehk käest-kätte “mustalt” tasudes. Mõningatel juhtudel kajastub palgasaaja ametlik töötasu dokumendil miinimumpalgana, millele makstakse mitteametlikult juurde lisatasu. Sellisel juhul suudetakse osaliselt vältida maksude tasumist. Luuakse olukord, kus töötaja ja tööandja esitlevad oma töösuhet ametlikuna, kuid tegelikult ei vasta see täielikult seaduslikele nõuetele. Teistel juhtudel toimub kogu palga tasumine “mustalt”, mis tähendab, et töötajat ei registreerita ametlikult tööle. (Williams & Padmore, 2013; Franic, 2017; Franic & Cichocki, 2021)

Ümbrikupalga saamine paneb töötaja haavatavasse positsiooni, kuna sellega kaasneb oluliste sotsiaalsete tagatiste puudumine. Mitteametliku töötamise korral ei ole töötajal õigust ravikindlustusele, töötushüvitisele, vanemahüvitisele ega pensioni kogumisele. Ilma nende hüvedeta jääb töötaja ootamatute elusituatsioonide korral kaitsetuks. Eriti keeruliseks muutub olukord näiteks haiguse, töökaotuse või lapse sünni korral. (Franić, 2017) Lisaks sellele piirab ümbrikupalga saamine ka töötaja võimalusi saada laene, kuna pangad hindavad laenuvõtja maksevõimet peamiselt ametlikult tõendatud sissetuleku alusel. Nimelt nõuavad krediitiasutused laenuaotlejalt viimase kuue kuu pangakonto väljavõtet ning palgatõendit, et hinnata laenuvõtja maksu suutlikkust. Kui töötaja saab osa oma sissetulekust ümbrikupalgana, ei kajastu see ametlikes dokumentides ning seetõttu võib pank hinnata tema maksevõimet madalamaks ning keelduda laenu andmast. (SEB, 2024; LHV, 2024) Lisaks sellele loob ümbrikupalk tööturul ebavõrdsed konkurentsitingimused. Ausalt tegutsevad

tööandjad ning töötajad satuvad ebasoodsamasse olukorda võrreldes nendega, kes seadust eirates suudavad enda või ettevõtte kulusid vähendada (OECD, 2017).

Ümbrikupalga negatiivsed tagajärjed ei piirdu vaid üksikisikutega, need laienevad edasi ka riigi tasandile. Nimelt moodustavad tulu-, sotsiaal- ja töötuskindlustusmaks olulise osa riigieelarvest. Eestis maksab tööandja sotsiaalmaksu määras 33% töötaja brutopalgast, millest 20%/16% läheb praeguste pensionäride pensionideks ning 13% ravikindlustuseks. Lisaks maksab tööandja ka töötuskindlustusmaks 0,8%. Töötaja ise tasub brutopalgast tulumaksu 22% ja töötuskindlustusmaks 1,6%. (Maksu- ja Tolliamet, 2025) Ilma eelnimetatud maksutuludeta väheneb riigi võimekus pakkuda ning arendada avalikke teenuseid, mis on olulised ühiskonna sujuvaks toimimiseks ning elanike heaolu tagamiseks (Sawulski, Bartkowiak, & Ratajczak-Leszczynska, 2023; Eesti.ee, n.d; Maksu- ja Tolliamet, 2023b; Maksu- ja Tolliamet, 2024c). Näiteks sõltub tervishoiusüsteem suuresti maksutuludest, kus nendest rahastatakse haiglate tööd, meditsiinivahendeid ning tervishoiutöötajate palka. Tervishoiuteenuste puudulik rahastamine võib muuta ravijärjekorrad pikemaks ning teenuse kvaliteedi madalamaks. Haridussektoris piirab maksude laekumise vähenemine õpetajate palgafondi, õppekavade arendamist ning koolide infrastruktuuri arendamist. (Penno, 2015) Pensionisüsteemi rahastamine on samuti seotud maksutulude laekumisega. Esimene samm ehk riiklik vanaduspension toimib nii, et töötajate sotsiaalmaksust rahastatakse praeguste pensionäride pensione. Teise samba ehk kogumispensioni maksemäär Eestis sõltub isiku poolt esitatud avaldusest pensioniregistrile ning võib olla 2%, 4% või 6% töötaja brutokuupalgast. Kui inimene ei ole avaldust teinud, rakendub vaikimisi määrana 2% kogumispensioni sissemaksesse. (Maksu- ja Tolliamet, 2025). Riikliku vanaduspensioni rahastamise puudujäägid võivad ohustada süsteemi toimivust, viia väiksemate pensionimakseteni ning suurendada eakate vaesusriski (Penno, 2015).

Maksudest kõrvalehoidumine ei piirdu üksnes töötasu deklareerimata jätmisega. Selleks kasutatakse ka erinevaid skeeme, sealhulgas eksitava või moonutatud finantsinformatsiooni esitamist. Näiteks võib ettevõtte paisutada näiliselt kulusid või varjata osa tulust, püüdes näidata, et ettevõtte finantsiline seis oleks tegelikkusest nõrgem. Digitehnoloogia arenguga on muutunud ka näiteks võltsarvete tootmine lihtsamaks. Nüüdisajal on veebikeskkonnas võimalik luua kõrgkvaliteedilisi fiktiivseid dokumente, mis on pea eristamatud ehtsatest. Sellest tulenevalt on maksuhalduritel üha keerulisem tuvastada milline on seadustele vastav ning milline on võltsitud tehing. Lisaks sellele mängivad

maksudest kõrvalehoidumisel olulist rolli ka fantoomettevõtted ehk varifirmad ja *offshore*-kontod. Nimelt toimub raha liikumine läbi erinevate kontode ning reaalsete tehinguvoogude tuvastamine muutub keerulisemaks. Selline mitme konto vahel raha liikumine võimaldab varjata tegelikku omanikku, allikat ning raha kasutust. (OECD, 2017)

Deklareerimata töötasu on eriti levinud väiksemates ettevõtetes, mis võivad seista silmitsi suure maksukoormuse ja piiratud ressursidega. Bak et al. (2024) rõhutavad, et väiksematel ettevõtetel on keerulisem konkureerida suuremate organisatsioonidega. Nimelt on suurtel korporatsioonidel paremad finantsilised ressursid, et maksukohustustega tõhusamalt toime tulla. Selleks, et väiksemad ettevõtted püsiks turul konkurentsivõimelisena, kalduvad tööandjad otsima mitteametlikke lahendusi ning läbi ümbrikupalga vähendatakse tööjõukulusid. Seda kinnitab ka Williams'i (2009a) läbiviitud uuring, kus selgub, et ümbrikupalk on oluliselt rohkem levinud väiksemates ettevõtetes. Lisaks tuleb uuringus välja, et ümbrikupalga saajad töötavad enamasti kas ehitussektoris, hotellinduses, toidlustuses või jaekaubanduses. Uuringu tulemused näitavad, et ümbrikupalka saavad inimesed on suurema tõenäosusega mehed, nooremast vanuserühmast, füüsilise töö tegijad ning madala tasemega töötajad.

Selleks, et paremini mõista, millised on indiviidi motiivid ümbrikupalga vastuvõtmisel ning maksude vältimisel, kasutatakse sageli majandusteooria mudeleid, millest üks olulisemaid on Allingham-Sandmo mudel (1972). Teooria põhineb eeldusel, et maksumaksja käitub ratsionaalselt ning püüab maksimeerida oma kasu. Mudeli kohaselt sõltub maksude vältimise otsus kolmest olulisest tegurist: maksumäär, avastamise tõenäosus ja ebaseadusliku tegevuse korral määratava trahvi suurus. Mudeli teooria kohaselt on töötaja dilemma ees: kas deklareerida kogu oma sissetulek ning täita maksukohustused või jätta osa tulust deklareerimata ning võtta risk, et ebaseaduslik tegevus avastatakse. Kui töötaja otsustab ümbrikupalga vastu võtta on tema netotulu suurem kui täielikult deklareeritud tulu korral. Kui aga deklareerimata töötasu rikkumine avastatakse, kaasneb sellega kohustus tasuda maksuvõlg ning lisaks ka trahv. Selline stsenaarium alandab märkimisväärselt töötaja kogutulu. (Sandmo, 2005; Allingham & Sandmo, 1972; Hokamp & Seibold, 2014) Anciütè ja Kropienè (2010) uurisid Allingham-Sandmo mudeli rakendamist Leedu maksusüsteemis ning leidsid, et maksudest kõrvalehoidumise dünaamika mõistmiseks on oluline arvestada ka maksuhaldamise praktilisi aspekte. Uuringus leiti, et olulist rolli mängib maksuhalduri poolt läbiviidav kontrolliprotsess. Anciütè ja Kropienè (2010) rõhutavad, et maksuauditi kõrgem

töenäosus ja suuremad trahvisummad suurendavad nii töötajate kui ka tööandjate motivatsiooni täita oma maksekohustusi ausalt.

Ümbrikupalga vastuvõtmise põhjused on tihedalt seotud töötajate motivatsiooni ja usaldusega valitsusasutuste vastu. Geambasu et al. (2024) uuring toob esile, et umbrikupalga vastuvõtjatel on sageli madalam maksukuulekus, mis tuleneb sellest, et neil on väiksem usaldus riiklike institutsioonide vastu. Uuringus selgub, et inimesed on küll teadlikud karistustest, kuid sellest hoolimata on nad nõus riskima, et jäävad ilma sotsiaalsetest hüvedest. Kui inimesed ei tunne otsest seost maksurahade ja avalike teenuste kvaliteedi vahel, võivad nad tajuda umbrikupalga lühiajalist kasu olulisemana kui pikaajalisi riske. Seda kinnitab ka Tanzi (1999), kes toob välja, et maksudest kõrvalehoidumine võib muutuda ühiskonnas normiks, kui inimesed tajuvad süsteemi ebaõiglasena. Lisaks sellele on Schneideri ja Enste (2000) analüüsis mainitud, et just kõrge maksukoormus, keerukas regulatiivne keskkond ning madal usaldus valitsusasutuste vastu on peamisteks teguriteks, mis soodustavad umbrikupalga aktsepteerimist. Maksu- ja Tolliameti (2024a) poolt tellitud ja Kantar Emori korraldatud maksutahte uuring näitab, et 86% Eesti elanikest peavad maksude tasumist oluliseks kodaniku kohustuseks. Eelnev protsendipunkt on aga võrreldes ülemöödunud aastaga 5% langenud. Kantar Emori uuringueksperdi Anu Varblase sõnul ei ole inimeste teadlikkus maksude tasumise osas oluliselt muutunud, küll aga on muutunud hoiakud maksusüsteemi suhtes. 2024. aasta andmeteil peab maksusüsteemi lihtsasti mõistetavaks vaid 47% vastanutest. 2023. aasta seisuga oli selleks 56%. Langenud on ka isiklik maksumoraal, mis tähendab, et üha vähem inimesi tunneksid end halvasti, kui nad jätaksid maksud tasumata.

Inimeste teadlikkus umbrikupalgast on oluline sotsiaalne ja kultuuriline tegur, mis kujundab mitteametliku töötasu taunimise ning aktsepteerimise hulka. Teadlikkuse tase määrab, kuidas inividid mõistavad umbrikupalgaga kaasnevaid tagajärgi nii isiklikul kui ka ühiskondlikul tasemel. Viimaste uuringute tulemused viitavad sellele, et märkimisväärsel osal töötajatest on puudulikud teadmised umbrikupalgaga kaasnevatest tagajärgedest. Näiteks 2022. aastal Maksu- ja Tolliameti tellitud ning Turu-Uuringute AS-i poolt läbiviidud uuringust selgub, et 43% vastanutest ei ole teadlikud umbrikupalgaga kaasnevatest tagajärgedest. Küsitluse valim koosnes 1 205 Eesti elanikust vanusevahemikus 18-74. Võrreldes 2021. aasta küsitlusega on mitteteadjate hulk tõusnud 4 protsendipunkti võrra. (Maksu- ja Tolliamet, 2023a)

Eestis on kasutusele võetud mitmeid konkreetseid tegevusi varimajanduse ja ümbrikupalga pärssimiseks. Üks olulisemaid samme oli 2014. aastal kasutusele võetud töötamise register. Süsteemi eesmärk on suurendada majanduse läbipaistvust ning lihtsustada tööandjate ja töötajate deklareerimiskohustuste täitmist. Töötamise register kohustab kõiki tööandjaid registreerima palgalise enne töösuhte alustamist registrisüsteemi. (Einberg, 2015) Selline lähenemine on muutnud ümbrikupalga maksmise raskemaks, kuna riigiasutustel on tekkinud parem ülevaade töötajate sissetulekute kohta. Uue süsteemi rakendamine näitab, et hästi kavandatud meetmed võivad oluliselt kaasa aidata mitteametliku majanduse ohjeldamisele. Lisaks sellele on suur fookus suunatud ka elanikkonna teadlikkuse tõstmisele. Näiteks käivitas 2014. aastal Maksu- ja Tolliamet kampaania „Ümbrikupalk hammustab Sinu tulevikku“. Hoogtegevuse eesmärgiks on rõhutada, kuidas mitteametliku töötasu vastuvõtmine võib kaasa tuua nii finantsilise kaotuse kui ka sotsiaalse turvatunde lõhkumise. Sotsiaalkampaania põhiosaks on kaotuse kalkulaator. Iga ümbrikupalga saaja saab välja arvutada, millistest sotsiaalsetest garantiidest ning võimalustest jäädakse ilma. (Lauri, 2014; Maksu- ja Tolliamet, 2019)

Eesti näidete kõrval on oluline vaadelda ka rahvusvahelisi edulugusid, mis on aidanud ümbrikupalga levikut tõhusalt piirata. Rahvusvaheliselt on ümbrikupalkade osakaal madalaim riikides, kus on tugevad institutsioonid, tõhus maksusüsteem ning kõrge maksukuulekuse tase. Kedir, Fethi ja Williams'i (2011) poolt läbiviidud uuringus selgus, et Lõuna- ja Ida-Euroopa riikides nagu näiteks Bulgaarias ja Rumeenias, said umbes 16% töötajatest ümbrikupalka. See moodustas kuni 60% nende brutosissetulekust. Seevastu Põhjamaades nagu näiteks Rootsis ja Taanis oli deklareerimata töötasu osakaal oluliselt väiksem, ulatudes vaid 3%-ni. Kõrgemate tööjõukuludega riikides oli ümbrikupalga levik madalam kui riikides, mille keskmine tööjõukulu tunnis oli oluliselt väiksem.

Eesti ja Põhjamaade erinevusi ümbrikupalga leviku osas saab selgitada maksusüsteemide ülesehituse kaudu. Taanit ja Rootsit iseloomustab kõrgem usaldus avalike institutsioonide vastu, tugev maksukuulekus ning hästi toimiv ja ulatuslik sotsiaalkaitse-süsteem. Erinevus tuleneb eelkõige Rootsi arenumast majandusest, kõrgematest maksudest ning ulatuslikumast sotsiaalkaitse-süsteemist, mis toetab tööjõu suuremat tasustamist (Bengtsson, 1994). Sarnaseid järeldusi saab teha ka Taani puhul. Kreiner ja Svarer (2022) tõid oma uurimuses esile, et Taani tööjõuturu reguleerimise keskmes olev paindlikkuse ja turvalisuse (*flexicurity*) mudel aitab vähendada ümbrikupalga levikut. Mudel ühendab kõrge tööturu paindlikkuse tugevate sotsiaalsete tagatistega. Selline

reguleerimismudel pakub töötajatele turvalisust ja õigusi ka majanduslike muutuste ajal. Uurimuses rõhutatakse, et Taanis saavad elanikud töötuks jäädes töötushüvitist. Netopõhine asendusmäär on esimese kolme kuu jooksul madalamat sissetulekut teenivatele inimestele 83%, kuid konkreetne hüvitise suurus ja kestus võivad varieeruda sõltuvalt olukorrast. Helled sotsiaalsed garantiid ja tugev aktiivne tööturupoliitika motiveerivad inimesi ametlikult deklareerima oma sissetulekuid, kuna mitteametlik töötasu jätkaks inimesed nendest hüvedest ilma.

1.2. Noorte maksuteadlikkuse roll ümbrikupalga aktsepteerimisel

Käesolevas alapeatükis analüüsitakse olemasolevate uuringute põhjal noorte maksualast teadlikkust ning hoiakuid ümbrikupalga suhtes. Tuuakse välja peamised tegurid, mis soodustavad ümbrikupalga aktsepteerimist noorte seas ning milline on tudengite erialane seos maksuteadlikkusega.

Noorte maksuteadlikkus on üks olulisemaid tegureid, mis kujundab nende käitumist tööturul ning nende valmisolekut saada ümbrikupalka. Noorte vähene töökogemus ning piiratud teadmised tööõigusest ja maksusüsteemi toimimisest muudavad nad tööturule sisenemisel haavatavamaks mitteametlike töösuhete osas. Sellises olukorras võib ümbrikupalga aktsepteerimine tunduda atraktiivse otsusena, eelkõige rahalise kasu eesmärgil. Seda kinnitab ka 2019. aasta Eesti Uuringukeskuse uuringujuhi Riin Pärnametsa poolt läbiviidud uuring. Nimelt selgus, et 15–24-aastaste noorte maksuteadlikkus on märkimisväärselt madalam võrreldes vanemate vanuserühmadega. Ainult 60% noortest teadis, kuidas ning millelt lähevad maksud maha, samas kui 65–74-aastaste seas oli see näitaja 95%. Vähene teadlikkus maksusüsteemist võib viia suurema valmisolekuni osaleda mitteametlikes töösuhetes ning sealhulgas ka ümbrikupalga vastuvõtmises. (Maksu- ja Tolliamet, 2019) Igal aastal viiakse Eestis läbi ka elanike maksutahte uuring. Möödunud aasta andmetel selgus, et 15-24 aastaste seas oli maksuteadlikkus endiselt madal. Sellesse sihtrühma kuulusid peamiselt tudengid, õpilased, madalama haridustasemega ning majanduslikult raskustes olevad isikud. Uuringus hinnati teadlikkust maksude maksmise kohta erinevatelt sissetulekutelt, sealhulgas palk, lisatulu ning muud sissetulekud. (Maksu- ja Tolliamet, 2024b)

Ümbrikupalga vastuvõtmise motiive noorte seas on uurinud Horodnic, Williams ja Ianole-Călin (2020). Metoodikana kasutati küsitlust, mille valimi moodustasid Rumeenia ülikoolide tudengid, kuna 2007. aasta Eurobaromeetri uuringu andmetel oli sealne ümbrikupalka saavate inimeste määr kõrgeim. Uuringust võttis osa 1 059 üliõpilast ning

valimisse olid kaasatud kõik teaduskonnad. Maksumoraali indeks arvutati vastajate kaheksa küsimuse vastuste keskmisena, mis hindasid maksudest kõrvalehoidumise ja ümbrikupalga vastuvõtmise olukordade aktsepteeritavust. Püstitati viis hüpoteesi, millest 4 leidsid kinnitust. Hüpoteeside sisu ning tulemus on esitatud tabelis 1.

Tabel 1.

Horodnic et al. (2020) uuringu hüpoteeside sisu ja tulemused

Hüpotees	Sisu	Tulemus
H1	Tudengid, kellel on varasem kogemus ümbrikupalga saamisega on suurema tõenäosusega valmis seda praktikat ka tulevikus kordama, peamiselt rahalistel motiividel.	Noored, kes on tudengina ümbrikupalka saanud on suurema tõenäosusega valmis valima selle praktika ka tulevikus. Tudengid, kes varasematel töökohtadel ei ole saanud ümbrikupalka, olid väiksema tõenäosusega valmis seda tulevikus aktsepteerima. Täheledata ka asjaolu, et need üliõpilased, kellel puudus varasem töökogemus olid altimad võtma tulevikus ümbrikupalka vastu.
H2	Tudengid, kellel on madalam maksumoraal, valivad suurema tõenäosusega ümbrikupalga.	Kõrge maksumoraaliga tudengitest oli 28% valmis ümbrikupalka vastu võtma, madala maksumoraaliga tudengite seas ulatus osakaal 47%-ni. Selgus, et bakalaureuse taseme üliõpilased olid oluliselt altimad mitteametlikku töötasu aktsepteerima kui magistri- või doktorantuuri tudengid. Statistiliselt olulisi erinevusi erialade lõikes ei tuvastatud.
H3	Tudengid, kes tajuvad deklareerimata sissetuleku eest määratavaid karistusi rangetena või hindavad vahelejäämise riski kõrgeks on vähem valmis ümbrikupalka vastu võtma.	Tulemused ei leidnud kinnitust.
H4	Tudengid, kes usuvad, et suurem osa elanikkonnast saavad ümbrikupalka on suurema tõenäosusega valmis seda ka ise vastu võtma.	Kui tudengid tajuvad ümbrikupalga levikut ühiskonnas laialdasena, kasvab ka nende endi valmidus seda praktikat aktsepteerida.
H5	Üliõpilased, kellel on madalam usaldus tööinspeksiooni vastu, on suurema tõenäosusega valmis aktsepteerima ümbrikupalka.	Tudengitel puudus hirm karistuste ees ning tööinspeksiooni usaldamatus põhjustas ümbrikupalga aktsepteerimist.

Allikas: autorite koostatud (Horodnic et al., 2020) põhjal

Selleks, et mõista, milline on Euroopa noorte kokkupuude deklareerimata töötasu vastuvõtmisega on Aldea (2024) viinud läbi uuringu, mille eesmärk oli uurida Euroopas elavate 15-29 aastaste noorte osalemist mitteametlikus tööturus, mille valimiks oli 4 0507. Uurimus tugines Eurobaromeetri andmetele, mille küsitlus hõlmas küsimusi seoses

deklareerimata tööga. Uuringu tulemusena leiti, et peamine põhjus ümbrikupalga aksepteerimisel olid lähedased, sõbrad, naabrid või sugulased, kelle seas antud praktikat peeti tavapärasena. Sarnane tulemus leiti ka Horodnic et al. (2020) uurimuses, kus eesmärgiks oli välja selgitada ümbrikupalga vastuvõtmise motiivid Rumeenia tudengite näitel. Antud nähtus kinnitab ka omakord Bandura sotsiaalse õppimise teooriat, mille kohaselt inimesed õpivad jälgimise kaudu ning läbi eeskujude (Bandura, 1971). Teine oluline põhjus Aldea (2024) uuringus oli uskumus, et nii tööandja kui ka töötaja saavad ümbrikupalgast kasu. Lisaks sellele oleneb ümbrikupalga aktsepteerimine ka teadmistest, kuidas makse deklareeritakse ning määravaks teguriks osutus ka kõrged maksumäärad. Lisaks täheldati asjaolu, et haavatavamad olid üksikvanemad, kuna neil oli kõrge tõenäosus deklareerimata tasu vastu võtta.

Maksud mängivad ümbrikupalga probleemistikus kesksel rollil, kuna mitteametlik sissetulek jääb maksustamata ja riigieelarvesse vastavad tulud laekumata. Zhang (2021) uuris, millist rolli mängib haridus üliõpilaste hoiakutes maksudest kõrvalhoidumise suhtes Uus-Meremaal. Autor kordas osaliselt varasemalt läbiviidud Birch, Peters ja Sawyer (2003, viidatud teoses Zhang, 2021) uuringut, kuid täiendades seda hõlmates ka maksude vältimist. Uuringu läbiviimiseks kasutati küsitlust ning intervjuusid. Küsitluse tulemused näitasid, et maksundusega seotud erialadel õppivate tudengite hoiakud maksudest kõrvalehoidumise suhtes ei erinenud oluliselt nende tudengite omadest, kes õppisid mõnel muul erialal. Küll aga olid maksundusega seotud eriala tudengid teadlikumad, mis on maksude vältimine ja nendest kõrvalehoidumine. Intervjuude põhjal selgus, et maksundusega seotud haridus aitab suurendada tudengite maksualaseid teadmisi. Zhang (2021) leiab, et maksualane haridus ei ole iseenesest piisav maksudest kõrvalehoidumise vähendamiseks ning seda tuleks toetada ka muude meetmetega.

Tabel 2 koondab kolme uuringu tulemused, mis käsitlevad noorte kogemusi ja hoiakuid ümbrikupalgaga. Võrreldes uuringute eesmärke, valimeid ja tulemusi, joonistuvad välja peamised tegurid, mis selgitavad noorte valmisolekut mitteametlikku töötasu vastu võtta. Nende seas on näiteks halb majanduslik olukord, madal maksuteadlikkus, sotsiaalne surve ning madal usaldus riiklike institutsioonide vastu.

Tabel 2.

Ülevaade varasematest uuringutest

Allikas	Uurimiseesmärk	Metoodika	Valim	Tulemused
Horodnic, Williams, & Ianole-Călin, 2020	Analüüsida deklareerimata tulu ehk ümbrikupalga vastuvõtmise motiive noorte seas.	Andmete kogumiseks kasutati veebipõhist küsitlust.	1059 Rumeenia üliõpilast.	Bakalaureuseõppes, vallalised ning finantsiliselt halvas seisus tudengid valivad sagedamini ümbrikupalga. Eakaaslaste käitumine, varasem kokkupuude, madal maksumoraal ning usalduse puudumine riiklik institutsioonide vastu suurendavad valmisolekut ümbrikupalka vastu võtta.
Aldea, 2024	Mõista Euroopa noorte kokkupuudet deklareerimata töötasu vastuvõtmisega enne pandeemiat.	Andmete kogumiseks viidi läbi näost näkku intervjuud 26 530 inimesega, millest analüüsiti vaid 15-29 aastaseid noori.	4507 Euroopa liikmesriigi elanikku vanuses 15-29.	Peamine põhjus ümbrikupalga vastuvõtmiseks oli see, et lähedaste, sõprade, naabrite ja sugulaste seas peeti seda praktikat tavapäraseks. Samuti usuti, et nii tööandja kui töötaja saavad sellest vastastikku kasu.
Zhang, 2021	Mõista, millist rolli mängib haridus üliõpilaste hoiakutes maksudest kõrvalehoidumise suhtes Uus-Meremaal.	Andmete kogumiseks viidi läbi küsitlus ning näost näkku intervjuud.	215 üliõpilast, kes vastasid küsitlusele ning intervjuudest võttis osa 11 tudengit.	Maksundusega seotud eriala tudengid olid teadlikumad terminitest ning maksudest kuid hariduse rolli hoiakutele maksudest kõrvalehoidumise ja vältimise suhtes ei leitud.

Allikas: autorite koostatud (Zhang, 2021; Aldea 2024; Horodnic et al., 2020) põhjal

Tabel 2 toetab arusaama, et ümbrikupalga aktsepteerimine on tihti seotud nii isiklike kui ka ühiskondlike tegurite koostoimel. Isiklikul tasandil mängivad rolli rahalised raskused, vähesed teadmised maksusüsteemist ning ajutine töövorm. Ühiskondlikul tasandil on oluline roll sotsiaalsel surveel ning arusaamisel, et mitteametlik töötasu on tavapärase praktika. Lisaks võib madal usaldus riiklike institutsioonide vastu vähendada valmisolekut ametlikku

töövormi eelistada.

2. Empiiriline ülevaade: ümbrikupalk ja maksuteadlikkus Eesti üliõpilaste seas

2.1. Andmed ja meetodika

Käesolevas alapeatükis keskendutakse empiirilise osa andmestiku, valimi ning rakendatava uurimismetoodika põhjalikule tutvustamisele. Esmalt antakse põgus ülevaade empiirilise uuringu eesmärkidest ja fookusest. Seejärel põhjendatakse valimit ning tutvustatakse allikaid ja meetodeid, mille abil on vajalikud andmed kogutud.

Bakalaureusetöö empiirilise osa eesmärk on analüüsida, millised tegurid selgitavad ümbrikupalga aktsepteerimist Eesti tudengite hulgas. Uuritakse tudengite maksualaseid teadmisi, hoiakuid ja isiklike kogemusi ning võrreldakse tulemusi sotsiaalvaldkonna ja teiste õppevaldkondade tudengite lõikes. Fookus on suunatud tudengitele, kuna tegemist on sihtrühmaga, kes on alles tööalase karjääri alguses ning kelle tööelu kujundavad hoiakud ja valikud on alles kujunemisjärgus (Aldea, 2024). Varasemad uuringud on näidanud, et just üliõpilaste seas esineb kõrgem risk aktsepteerida ümbrikupalka rahalise kasu nimel. Seetõttu on oluline mõista, millised hoiakud ja teadmised neil on, et rakendada tõhusamaid teavituskampaaniaid ning ennetusstrateegiaid.

Töö empiirilises osas kasutavad autorid kombineeritud meetodit, kus kasutusel on nii kvantitatiivne kui ka kvalitatiivne uurimismeetod. Poolstruktureeritud intervjuud ning veebipõhine ankeetküsitlus on mõlemad otsesed mõõtmismeetodid. Uurimismeetodid olid valitud lähtuvalt eelnevalt sarnastel teemadel läbiviidud uuringutele (vt. Tabel 2). Kvantitatiivsete andmete kogumine toimus läbi veebipõhise Google Forms'i ankeetküsitluse (vt. Lisa A). Veebiküsitlus võimaldas andmete mugavat kogumist ning tagas vastajate anonüümsuse. Küsimustik levitati sotsiaalmeedia ja e-kirja teel. Küsitlus on autorite poolt läbi viidud ajaperioodil 17.02.2025–03.03.2025 ning koosneb 18 küsimusest, millest 17 on valikvastustega ning kohustuslikud. Ankeetküsitluse lõpus on üks avatud küsimus, mis võimaldas vastajatel lisada soovi korral enda mõtteid ja arvamusi antud teema kohta. Küsimustiku ülesehitus lähtub peamiselt teemadest, mida on käsitletud varasemates uuringutes (nt Horodnic et al., 2020; Aldea, 2024), keskendudes maksumoraalile, maksuteadlikkusele, sotsiaalsetele hoiakutele ning isiklikele kogemustele ümbrikupalga suhtes. Osa küsimustest, näiteks ümbrikupalga saamise kogemuse ning selle motiivide kohta, põhinesid otseselt eelpool nimetatud uurimistööde küsimustel, et võimaldada tulemuste võrdlemist ja töö valideerimist. Samas lisati küsimusi, mis lähtusid otseselt käesoleva töö teoreetilistest lähtekohtadest, näiteks hinnangud erinevate ümbrikupalga tagajärgede

olulisusele ning ettepanekud probleemile lahenduste leidmiseks. Küsitluse tulemuste analüüsimiseks on autorid kasutanud R-programmeerimiskeelt, MS Excel'it ning Google Forms'i keskkonda, mis aitasid luua seoseid ning anda paremat ülevaadet küsitluse tulemustest.

Ankeetküsitlusele vastas kokku 203 Eesti üliõpilast, kellest 155 olid naised, 45 olid mehed ning 3 isikut ei soovinud enda sugu avaldada. Uuringud on näidanud, et sugu on oluline tegur, kus on leitud, et naised kasutavad veebiplatvorme pigem suhtluskanalina ning selleks, et jagada erinevat infot, pilte ja muud ning mehed kasutavad veebiplatvorme pigem info otsinguks. Tulemused viitasid sellele, et naissoost vastajate suurem osakaal põhineb sellel, et naised on aktiivsemad ja vastavad tihedamini erinevatele ankeetküsitlustele. (Smith, 2008) Peamine küsimustikule vastajate elukoht oli Tartu maakond ning teiseks peamiseks elukohaks oli Harju maakond, mis võib olla seotud sellega, et Eesti suuremad ülikoolid on koondunud just Tartu ja Tallinna linnadesse. Vanuseliselt kuulus enamik vastajatest (n=189) vanusevahemikku 18–25 eluaastat, ülejäänud vastajad (n=14) olid vanuses 26–45.

Lisaks veebipõhisele küsitlusele viisid autorid läbi poolstruktureeritud intervjuud (vt. Tabel 3). Küsimuste koostamisel lähtuti varasematest teadusuuringutest, küsitluse tulemustest ning töö teoreetilisest raamistikust. Lisaks küsimustele koostati viis erinevat stsenaariumit, et mõista, kuidas tudengid käituvad erinevates olukordades, kus neile pakutakse ümbrikupalka. Selline lähenemine pakub sügavamalt arusaama tudengite väärtushoiakutest ja otsustusprotsessidest. Intervjuud viidi läbi anonüümselt ning osalejate isikuandmeid ei avaldata, et tagada nende privaatsus ja konfidentsiaalsus.

Tabel 3.

Intervjuudes osalenud tudengite jaotus eriala, vanuse, soo, intervjuu kestuse, kuupäeva ja toimumise liigi järgi

Isik	Eriala	Vanus	Sugu	Intervjuu kestus	Kuupäev	Toimumine
I1	Majandusteadus	22	Naine	47 min 22 sek	24.04.2025	Silmast silma
I2	Majandusteadus	21	Naine	33 min 57 sek	16.04.2025	Telefonikõne
I3	Majandusteadus	22	Mees	48 min 15 sek	16.04.2025	Telefonikõne
I4	Ühiskonnateadus	20	Naine	25 min 4 sek	27.04.2025	Silmast silma
I5	Matemaatiline statistika	23	Mees	36 min 49 sek	15.04.2025	Telefonikõne
I6	Infotehnoloogia	22	Mees	41 min 11 sek	26.04.2025	Telefonikõne
I7	Kultuuriteadus	21	Naine	39 min 53 sek	22.04.2025	Telefonikõne
I8	Arhitektuur	20	Mees	36 min 48 sek	14.04.2025	Telefonikõne

Allikas: Autorite koostatud

Intervjuud toimusid ajavahemikus 14.04.2025–27.04.2025 ning neis osales kokku kaheksa tudengit (vt. Tabel 3). Intervjuude transkribeerimiseks kasutati veebikeskkonda tekstiks.ee ning analüüsimiseks Taguette keskkonda. Intervjueeritavad tudengid valiti sihipärase valimi alusel, lähtudes nende õpitavast erialast. Valiku eesmärgiks oli tagada esindatus erinevatest valdkondadest, et võrrelda maksuteadlikkust ning hoiakuid ümbrikupalga suhtes erialade lõikes. Valimi koostamisel otsustati kaasata rohkem majandusteaduse tudengeid, kuna majanduseriala üliõpilastel võib oma õppetöö ja valdkondlike teadmiste tõttu olla maksu teemade suhtes suurem teadlikkus. Intervjuudes osalenud tudengid ei kattunud küsitluses osalenutega, et tagada mitmekesisus ja vältida topelt esindatust. Selline lähenemine aitab suurendada uuringu tulemuste usaldusväärsust.

Käesoleva uurimistöö puhul tuleb arvestada mitmete piirangutega, mis võivad tulemuste tõlgendamist kallutada. Esiteks tugines küsitlus vabatahtlikule osalemisele, mistõttu võis see soodustada valimisse teatud profiiliga tudengeid, eelkõige aktiivsemaid ning teadlikumaid. Teiseks tuleb arvestada, et analüüsist jäeti välja 26–45 vanuserühmaga tudengid, kuna selle grupi vastajaid oli kokku vaid 14, samal ajal kui kogu valimis oli 203 tudengit, kellest 189 kuulus 18–25 vanusegruppi. Nii väikese osakaaluga rühmade põhjal tehtud järeldused ei oleks olnud piisavalt usaldusväärsed. Sellest tulenevalt keskendub uurimus peamiselt 18–25-aastaste tudengite arvamustele, piirates tulemuste laiendatavust vanematele üliõpilastele.

Lisaks jagati kõik erialad kaheks suuremaks grupiks: „Sotsiaalteadused“ ning „Teised“. Sotsiaalteaduste gruppi koondati majandusteaduse kõrval ka sellised erialad nagu psühholoogia, pedagoogika, ühiskonnateadus, õigusteadus, riigiteadus, ajakirjandus- ja kommunikatsioon. Grupi „Teised“ moodustasid järgnevad erialad: arhitektuur, arstiteadus, bioloogia, füsioteraapia, geenitehnoloogia, geograafia, geoloogia, infotehnoloogia, inseneeria, keeleteadus, kehakultuur, keskkonnakaitse, kultuuriteadus, kunstiajalugu, matemaatiline statistika, päästeteenistus, proviisor, põllumajandus, transport ja logistika ning usuteadus. Sotsiaalteaduste valdkondade õppetöös on maksustamise ning ühiskondlike mehhanismide käsitus tavapärasem kui teistes erialades. Sellest lähtuvalt võivad sotsiaalteaduse üliõpilased hoida kriitilisemat hoiakut ümbrikupalga suhtes. Seda kinnitab ka Zhang (2021), kelle uuringus selgus, et sotsiaalteaduste tudengid omasid kõrgemaid maksualaseid teadmisi võrreldes teiste erialade üliõpilastega. Erialade koondamine laiematesse kategooriatesse võib varjutada olulisi erialaspetsiifilisi erinevusi. Näiteks võivad infotehnoloogia ja arstiteaduse tudengite hoiakud maksuteemade suhtes erineda märkimisväärselt, kuigi need liigitati samasse rühma. Lisaks võivad vastajate teadmisi ja

hinnanguid moonutada kõrvalerialad või mitmekesised õpiteed, mida käesolev jaotus ei pruugi piisavalt kajastada.

Andmestiku korrastamisel tuli käsitsi ühtlustada eriala sisestused, sest need olid esitatud eri kirjaviisides. See tagas andmete usaldusväärse töötlemise ning õige grupeerimise. Lisaks jäeti andmestikust välja ka 6 tudengit, kes olid märkinud, et ei ole tööturul osalenud, kuid samas teatasid, et on saanud ümbrikupalka. Need vastused jäeti analüüsist kõrvale, kuna selline väide ei ole loogiliselt kooskõlas, kuna ümbrikupalka saab inimene üldjuhul ainult tööturul osaledes ehk töö tegemise eest mitteametliku tasuna. Kuigi andmestikku korrastati hoolikalt ning vastuolulised ja ebaloogilised vastused eemaldati, tuginesid kõik vastused siiski enesehinnangulistele andmetele. Seetõttu ei saa välistada, et osa vastustest ei peegelda tegelikke kogemusi või hoiakuid, vaid on kujunenud soovist esitada end positiivsemas valguses.

Intervjuudes esindatud seisukohad ei pruugi katta kogu tudengipopulatsiooni vaatenurki, vaid peegeldavad pigem konkreetsete indiviidide seisukohti. Samuti ei võimalda selline väiksem valim ($n=8$) teha laiendatavaid järeldusi, vaid toetab pigem kvantitatiivsete tulemuste sügavamalt mõtestamist. Kokkuvõttes tuleb tulemuste tõlgendamisel arvestada, et uuring ei pretendeeri esinduslikkusele kogu Eesti tudengite suhtes, vaid pakub sisukat läbilõiget 18–25-aastaste üliõpilaste hoiakutest ning maksuteadlikkusest konkreetse valimi raames. Piirangutest hoolimata on saadud andmed väärtuslikud esmaseks kaardistamiseks ja annavad tugeva aluse edasiseks uurimistööks, näiteks erialaspetsiifiliste maksualaste haridustegevuste arendamisel või sotsiaalkampaaniate sihtgruppide täpsemaks määratlemiseks.

2.2. Küsitluse tulemused ja järeldused

Küsitlus keskendus sellele, kuivõrd levinud on tänapäeval ümbrikupalga vastuvõtmine 18–25-aastaste tudengite seas. Lisa B andmed näitavad, et ümbrikupalga aktsepteerimine on noorte seas laialt levinud nähtus. Üle poole vastanutest (64,5%) tunnistas, et on saanud mingis vormis mitteametlikku töötasu. Neist enamik ($n=78$) on saanud seda „mõned korrad“, 28 igakuiselt ning 12 ainult ühe korra. See viitab asjaolule, et ümbrikupalga saamine on kujunenud korduvaks praktikaks. Oluline tähelepanek tuleneb ka soolisest jaotusest. Naissoost vastajate hulgas oli ümbrikupalga saamine sagedasem. Kuigi küsitlusele vastanutest olid valdavalt naised, ei selgita see üksi nähtavat erinevust. Naissoost tudengid töötavad sagedamini teenindussektorites, kus sularahas tasumine on traditsiooniliselt tavalisem. Ümbrikupalga levik on seotud mitte üksnes indiviidi valikutega, vaid ka tööturu

struktuuriga. Ka varasemad uuringud on kinnitanud, et teenindussektorites on ümbrikupalk ja mitteametlikud töövormid normaalsus (Francic & Cichocki, 2021; CVKeskus.ee, 2018). Üksnes neli vastanut märkis, et nad on ümbrikupalga pakkumisest keeldunud, mis viitab sellele, et ümbrikupalga aktsepteerimine on muutumas normaalseks käitumisviisiks ning seda ei tajuta probleemina. Aldea (2024) toob oma uurimuses esile, et osade noorte jaoks ei ole alati üheselt mõistetav, millised sissetulekud vajavad deklareerimist. Tudengid peavad Aldea arvates väiksemahulist maksudest kõrvalehoidumist teatud olukordades aktsepteeritavaks. Nende nelja tudengi puhul saame märkida, et on olemas ka teadlikum osa noori, kes hindavad riske ning sotsiaalseid tagajärgi kriitilisemalt.

Autorid uurisid, millised on 18-25 aastaste tudengite arvates peamised põhjused, miks ümbrikupalka vastu võetakse. Tulemuste põhjal joonistus välja, et ümbrikupalga vastuvõtmise peamine ajend oli rahaline motiiv, vastavalt 56,8% (n=104). Seda kinnitab ka Horodnic et al. (2020) uurimus, milles leiti, et suurem netosissetulek kaalub üle võimalikud riskid ning juriidilised tagajärjed. See on eriti iseloomulik noortele, kelle sissetulekud on sageli piiratud ning kelle majanduslik toimetulek sõltub suurel määral igapäevastest finantsotsustest. Ümbrikupalga nähakse kui "kavalat" toimetulekuviisi, mis aitab tõsta elukvaliteeti ning katta igapäevased kulutused. Tulemused toetavad ka Allingham ja Sandmo mudelit (1972), mille kohaselt inimesed langetavad maksudest kõrvalehoidumise otsuse, kaaludes rahalist kasu ja sellega seotud riske, nagu avastamise tõenäosus ja võimalik trahv.

Teiseks kõige sagedamini nimetatud põhjuseks ümbrikupalga vastuvõtmisel oli ajutine või hooajaline töö (31,7%; n=58), mis viitab tudengite arusaamale, et mitteametlik tasustamine on levinud just lühiajaliste töövormide puhul. Sellistes olukordades nähakse ümbrikupalga praktilise lahendusena, mis aitab vältida töölepingute sõlmimisega kaasnevat halduskoormust (Tanzi, 1999). 19 tudengit (10,4%) olid arvamusel, et tööandja ei paku töötajale muud valikut ning ümbrikupalga saamine on paratamatu, kui soovitakse tööd saada. See viitab tööturu võimuhetele ning tudengite piiratud läbirääkimisvõimekusele. Eriti juhtudel, kus sissetulekuvajadus on suur ning valikuvõimalused piiratud. Vaid üks vastanutest tõi välja, et ümbrikupalga aktsepteerimine tuleneb selle laialdasest levikust lähedaste seas, mistõttu ei tajuta seda käitumist probleemina. Oluline on ka üksikjuhtum, kus vastaja valis põhjuseks võlakoormuse. Majanduslikult keerulises olukorras võib ümbrikupalga aktsepteerimine toimida ellujäämisstrateegiana. Sarnasele järeldusele on jõudnud ka Horodnic et al. (2020), kelle uuring näitab, et just noored, kes kogevad majanduslikku ebastabiilsust on suurema tõenäosusega valmis osalema mitteametlikes töösuhetes.

Pearsoni Hii-ruut testi (vt. Tabel 4) abil uuriti, kas ümbrikupalga vastuvõtmine on statistiliselt oluline erinevate taustatunnuste nagu sugu, elukoht, eriala, õppevaldkond, tööhõive staatus, tööstaaž ning ümbrikupalga kokkupuude lähiümbruskonna lõikes. Iga taustatunnuse kohta seati järgnevad hüpoteesid:

- Nullhüpotees (H_0): Ümbrikupalga saajate ja mittesaajate vahel puudub taustatunnuse lõikes statistiliselt oluline erinevus.
- Alternatiivhüpotees (H_1): Ümbrikupalga saajate ja mittesaajate vahel on taustatunnuse lõikes statistiliselt oluline erinevus.

Tabel 4

Ümbrikupalga saajate ja mittesaajate homogeensus taustatunnuste lõikes, kasutades Pearsoni Hii-ruut testi

Muutuja	χ^2	df	p - väärtus
Sugu	1,95	2	0,377
Elukoht	14,58	14	0,408
Eriala	24,34	27	0,612
Õppevaldkond	1,73	6	0,943
Tööhõive staatus	4,18	4	0,382
Tööstaaž	31,82	3	0,000*
Lähedased	18,01	1	0,000*

Märkus: * - statistiliselt oluline olulisuse nivool 0.05

Allikas: Autorite arvutused programmis RStudio

Pearsoni Hii-ruut test (vt. Tabel 4) näitas statistiliselt olulisi seoseid tööstaaži ($p=0.000$) ning lähedaste kokkupuute ($p=0.000$) osas ümbrikupalga saamisega. Kuna uuritav tunnus oli binaarne (ümbrikupalga saamine: jah/ei), viidi edasiseks analüüsiks läbi logistiline regressioon, mis võimaldab hinnata sõltuva sündmuse toimumise tõenäosust erinevate seletavate tunnuste abil. Regressioonimudeli (vt. Lisa C) põhjal ilmnes, et tudengitel, kes on tööturul olnud alla aasta on 66% (hinnang= -1.09) väiksem tõenäosus (*odds*) ümbrikupalga vastu võtta kui neil, kes on töötanud 1–5 aastat. Lisaks selgus, et tudengitel, kellel on lähedasi, kes on saanud ümbrikupalga on 4,7 korda suurem tõenäosus seda ka ise vastu võtta (hinnang= $1,55$; $p=0,003$). Aldea (2024) leidis, et tudengid, kelle lähikond suhtub ümbrikupalga neutraalselt või isegi aktsepteeritavalt, kalduvad seda käitumismustrit ka ise omaks võtma. Ümbrikupalk omandab sel viisil justkui „sotsiaalse loa“, muutudes normaliseeritud praktikaks. Antud mehhanism viitab tugevalt Bandura sotsiaalse õppimise

teooriale, mille kohaselt üksikisikud võtavad omaks käitumismustrid, mida nad oma keskkonnas sagedasti jälgivad ja millel puudub nähtav sotsiaalne hukkamõist. (Bandura, 1971) Mudeli usaldusväarsuse hindamiseks kontrolliti tundlikkust üksikute punktide suhtes, kasutades Cook'i kaugust. Äärmuslike vaatluste eemaldamine ei muutnud oluliselt mudeli hinnanguid ega statistilist olulisust, mis viitab mudeli stabiilsusele. Samuti hinnati multikollineaarsuse olemasolu läbi VIF analüüsi. Kõigi selgitavate muutujate $GVIF^1/(2*Df)$ väärtused (vt. Lisa D) jäid alla kahe, viidates vähesele multikollineaarsusele ja toetades mudeli sobivust analüüsiks.

Tabel 5 annab ülevaate sellest, kuidas 18-25 aastased tudengid (n=183) hindasid erinevate ümbrikupalga tagajärgede olulisust Likerti skaalal (1 – „ei ole oluline“; 5 – „väga oluline“). Kõige olulisemaks peeti haigushüvitisega seotud tagajärgi (keskmine=4,61; mediaan=5; SD=0,78), kus 74% vastanutest hindas seda „väga oluliseks“. Väga oluliseks peeti ka töötuskindlustuse (48%; keskmine=4,27) ja pensioniga (55%; keskmine=4,25) seotud tagajärgi. Suuremat hajuvust esines hinnangutes, mis puudutasid maksutulu (keskmine=3,31; SD=1,26), ausat ettevõtlust (keskmine=3,52; SD=1,10) ning laenu saamist (keskmine=4,07; SD=1,11). Vastajate seas esines oluliselt erinevaid seisukohti, kus osad pidasid neid tagajärgi tähtsaks, teised aga pigem vähem olulisemaks. Maksutulu, aus ettevõtlus ning laenu saamise mõisted jäävad tudengitele abstraktsemaks, vähem isiklikuks või puudub piisav usaldus sellesse, kuidas riik maksutulu kasutab.

Tabel 5

Ümbrikupalga tagajärgede olulisuse näitajad 18-25 aastaste tudengite seas

Muutuja	Keskmine	Mediaan	Standardhälve
Töötuskindlustus	4,27	4	0,91
Haigushüvitis	4,61	5	0,78
Pension	4,25	5	1,02
Riigi maksutulu	3,31	4	1,26
Ausad ettevõtted	3,52	4	1,10
Laen	4,07	4	1,11

Märkus: n=183

Allikas: Autorite arvutused programmis *RStudio*

Likerti skaalal (1 – „ei ole oluline“, 5 – „väga oluline“) hindasid tudengid ka erinevate riigieelarve valdkondade rahastamise olulisust (vt. Tabel 6). Hariduse rahastamist (keskmine=4,80; mediaan=5; SD=0,53) peeti kõige olulisemaks („väga oluline“ – 85%).

Järgnesid tervishoid (keskmine=4,79; SD=0,54; „väga oluline“ – 83%) ning avaliku sektori töötajate palgad (keskmine=4,64; SD=0,66; „väga oluline“ – 71%). Tudengid olid eelmainitud valdkondade rahastamise olulisuse hindamisel üsna ühel meelel, seda kinnitab madalam standardhälve. Kõige väiksema keskmise hinnangu sai liiklusteede rahastamine (keskmine=4,28; mediaan=4; SD=0,69), mida siiski pidas vähemalt „pigem oluliseks“ 89% vastanutest, kuid „väga oluliseks“ vaid 40%. Kuigi liiklusteid väärtustatakse, ei ole see valdkond tudengite jaoks esmatähtis. Võimalik, et linnas elavad või ühistransporti kasutavad tudengid ei tunne liiklusteede kvaliteedi rolli vahetult, mistõttu jääb see nende jaoks märkamatuks. Sotsiaaltoetused (keskmine=4,42; SD=0,84) ja riigikaitse (keskmine=4,36; SD=0,94) said samuti kõrged hinnangud, kuid nende puhul oli arvamuste hajuvus suurem. Suurem osa tudengitest hindas enamikku valdkondi siiski „väga oluliseks“ või „pigem oluliseks“, peegeldades maksuteadlikkust eriti seal, kus neil endil on igapäevane kokkupuude (nt haridus, tervishoid). Sarnasele järeldusele jõudis ka Zhang (2021) enda uuringus.

Tabel 6

Riigieelarve rahastatavate valdkondade olulisus 18-25 aastaste tudengite seas

Muutuja	Keskmine	Mediaan	Standardhälve
Avaliku sektori töötajate palk	4,64	5	0,66
Haridus	4,80	5	0,53
Liiklusteed	4,28	4	0,69
Tervishoid	4,79	5	0,54
Sotsiaaltoetused	4,42	5	0,84
Riigikaitse	4,36	5	0,94

Märkus: n=183

Allikas: Autorite arvutused programmis *RStudio*

Tudengite hinnangute erinevuste tuvastamiseks vastavalt nende akadeemilisele taustale kasutati Kruskal–Wallise testi, kuna andmed ei vastanud normaaljaotuse eeldustele (kontrollitud Shapiro–Wilki testi ja Q–Q graafikute abil). Tulemused näitasid, et enamik ümbrikupalga tagajärgedest riigieelarve rahastatavate valdkondadele kui ka tagajärgedele nagu töötuskindlustus, haigushüvitis, pension, riigi maksutulu, aus ettevõtlus ja laenu saamine hinnati eri õppevaldkondade tudengite poolt üsnagi sarnaselt. Statistiliselt oluline erinevus ilmnes ainult sotsiaaltoetuste ($\chi^2=15,67$; $df=6$; $p=0,016$) hindamisel (vt. Lisa F). Täpsemaks erinevuste kaardistamiseks viidi sotsiaaltoetuste näitaja osas läbi post-hoc Dunni test (vt. Lisa E), kus kasutati Bonferroni korrigeeringut I liiki vea vältimiseks. Analüüs näitas, et loodus- ja täppisteaduste tudengite hinnang sotsiaaltoetuste olulisusele erines statistiliselt

oluliselt sotsiaalteaduste tudengite omast. Statistiline erinevus ilmnis ka loodus- ja täppisteaduste ning humanitaarteaduste ja kunstide tudengite vahel. Pärast Bonferroni korrigeerimist säilis statistiline olulisus vaid võrdluses loodus- ja täppisteaduste ning sotsiaalteaduste tudengite vahel. Tuleb tõdeda, et võimalikud kõrvalerialad või mitmekesised õppeprofiilid võivad hinnanguid moonutada, mistõttu ei saa järeldada, et õppevaldkond oleks ainus ja otsustav tegur tudengite hoiakute kujunemisel.

Selleks, et suurendada võrreldavust ja arvestada valimite suuruse erinevusi, grupeeriti tudengid edasise analüüsi jaoks kahte suuremasse kategooriasse: sotsiaalteadused ja kõik ülejäänud õppevaldkonnad. Mann–Whitney U-testi tulemused näitasid, et sotsiaalteaduste ja teiste erialade tudengite hinnangud sotsiaaltoetustele ($p=0,004$) ning ausale ettevõtluse ($p=0,047$) olid statistiliselt oluliselt (vt. Tabel 7). Sotsiaalteaduste tudengid hindasid sotsiaaltoetusi kõrgemalt (keskmine=4,58; mediaan=5; SD=0,73) kui teiste valdkondade tudengid (keskmine=4,27; mediaan=4; SD=0,85). Samuti pidasid nad ausat ettevõtlust olulisemaks (keskmine=3,68; mediaan=4; SD=1,01) võrreldes teiste valdkondade esindajatega (keskmine=3,34; mediaan=3; SD=1,17). Siiski ei saa järeldada, et akadeemiline taust oleks seoses tudengite maksuteadlikkuse ning hoiakutega ümbrikupalga suhtes, kuna enamus muutujad ei olnud statistiliselt olulised. Samale tulemusele jõudis ka Zhang (2021), kelle uuring ei tuvastanud statistiliselt olulisi erinevusi maksunduse eriala ja teistel aladel õppivate üliõpilaste hoiakutes.

Tabel 7

Mann–Whitney U-test: Sotsiaalteaduste ja teiste erialade tudengite hinnangute võrdlus ümbrikupalga tagajärgedele ning riigieelarvesse laekuvatele maksutulude olulisusele

Muutuja	W	p - väärtus
Töötuskindlustus	3970	0,551
Haigushüvitis	3778	0,157
Pension	3721	0,170
Riigi maksutulu	3762,5	0,248
Ausad ettevõtted	3482	0,047*
Laen	4053,5	0,740

Muutuja	W	p - väärtus
Avaliku sektori töötajate palk	3742,5	0,175
Haridus	4170,5	0,982
Liiklusteed	3603,5	0,082

Muutuja	W	p - väärtus
Tervisehoid	4008	0,622
Sotsiaaltoetused	3234,5	0,004*
Riigikaitse	3602	0,160

Märkus: n=183; * - statistiliselt oluline olulisuse nivool 0.05

Allikas: Autorite arvutused programmis RStudio

Pearsoni Hii-ruut test ei näidanud statistiliselt olulisi erinevusi tudengite akadeemilise tausta ja hoiakute vahel ei karistus- ($\chi^2=5,00$; $p=0,172$) ega tõkestusmeetmete ($\chi^2=2,05$; $p=0,727$) osas. Valdavalt leidsid nii sotsiaalteaduste (49,0%) kui ka teiste erialade (48,2%) tudengid, et ümbrikupalga eest tuleks vastutusele võtta eelkõige tööandjad. See peegeldab arusaama, et töötaja on tööturul nõrgemas positsioonis (Williams, 2009b). Tõkestusmeetmete küsimusele said tudengid vastata mitme valiku alusel, valides keskmiselt kaks kuni kolm sobivaimat meetet. Ka tõkestusmeetmete eelistustes olid hoiakud sarnased. Maksukoormuse vähendamist pidas tõhusaks 23,0% sotsiaalteaduste ning 28,5% teiste erialade tudengitest, tööandjate järelevalve tugevdamist vastavalt 24,3% ja 21,2%. Ehkki esines väikeseid erinevusi, viitab üldine kooskõla Zhang'i (2021) uuringu järeldusele, et akadeemiline taust ei kujunda oluliselt tudengite hinnanguid ümbrikupalga karistus- ja tõkestusmeetmete osas.

Avatud küsimusele jätsid 26 tudengit põhjalikke kommentaare, mis andsid sügavama arusaama tudengite isiklikest kogemustest. Sisuanalüüsi meetodi abil koguti korduvad mõtted kokku ning rühmitati need suuremateks kategooriateks. Leiti kuus peamist läbivat teemat: majanduslik sund, ajutine ja hooajaline töö, teadlikkuse puudumine, maksusüsteemi kriitika, ühiskondlik normaliseerimine ning ettepanekud lahendusteks (vt. Tabel 8).

Tabel 8

Avatud küsimuse vastuse sisuanalüüsi tulemused: peamised teemad ja iseloomulikud tsitaadid

Teema	Teema korduv mainimine (n)	Näide vastustest
Majanduslik sund	9	“Polegi muud varianti kui ümbrikupalgal olla, muidu ei tule ots-otsaga kokku.”
Ajutine ja hooajaline töö	5	“Suvetöö – raske leida ametlikku tööd 3 kuuks.”
Noorte teadlikkuse puudumine	3	“Ma ei teadnud, et see on vale – tööandja ütles nii.”
Maksusüsteemi kriitika	7	“1/4 palgast läheb riigile, polegi muud valikut.”
Ühiskondlik normaliseeritus	4	“Ümbrikupalka ei häbeneta, mõni on isegi uhke.”

Teema	Teema korduv mainimine (n)	Näide vastustest
Ettepanekud lahendusteks	5	„Rääkida juhtumitest, kus inimesed jäid ilma hüvitisteta, sest neil polnud lepingut.“

Allikas: Autorite koostatud

Kõige enam paistis tudengite arvamusest silma finantsiline vaatenurk (kordus=9). Üliõpilased tajuvad ümbrikupalga aktsepteerimist kui igapäevaelu toimetulemist ning on sunnitud seda aktsepteerima (Francic & Cichocki, 2021). Näiteks nentis üks tudengitest, et *“lisaraha saamine on ainus viis, kuidas toime tulla.”* Samal meelel oli ka teine tudeng, kes ütles, et *“polegi muud varianti kui ümbrikupalgal olla, muidu ei tule ots-otsaga kokku.”* Lisaks rahalisele sunnile tõid mitmed tudengid esile, et ümbrikupalka tajutakse tavapärasema nähtusena just tööturule sisenemise alguses või hooajalise töökogemusega (kordus=5). Lühiajalise töö puhul ei tunnetata maksurikkumist nii tõsiselt ning seda nähakse pigem loomuliku osana. Näiteks märkis üks tudeng, et *“suvetööks või tööampsuks on ümbrikupalk okei.”* Samas omasid üliõpilased teadmist, et pikemas perspektiivis oleks siiski oluline leida endale stabiilne ja ametlik töökoht. Sellest teemast arenes põhjalikumalt välja kolmas rühm, milleks oli tudengite teadlikkus. Üliõpilased tõid esile, et noored ei oma piisavalt teadmisi ümbrikupalgaga kaasnevatest tagajärgedest. Ühe tudengi kommentaarist selgus, et ta *“ei teadnud üldse, et see oli vale, kuna olin alaealine.”* Teine tudeng tõdes, et usaldas tööandja korraldusi täielikult: *“kui tööandja nii ütleb, siis nii ongi.”* Tudengil kui töötajal ei olnud tollel hetkel piisavalt teadlikkust oma tööalastest õigustest.

Paljud vastused sisaldasid kriitikat ja pahameelt riigi maksusüsteemi suhtes. Näiteks kurtis üks tudeng, et *“1/4 palgast läheb riigile, polegi muud valikut,”* viidates, et kõrged maksud sunnivad otsima alternatiive. Mida kõrgemad on maksud, seda suurem on tõenäosus, et neid välditakse (Tanzi, 1999). Teine vastaja märkis, et *“riik ei käitu maksutuluga vastutustundlikult”* ning üks tudengitest nentis, et *“maksud tõusevad, sest kõik ei maksa ausalt makse. See on nõiarõng.”* Kui maksusüsteemi peetakse ebaõiglaseks ning tunnetatakse, et raha ei ole suunatud õigesse kohta, siis kahaneb motivatsioon ausalt makse maksta (Anciūtē & Kropienē, 2010).

Kui tudengite lähiümbruskonnas (peres, sõprade seas või töökeskkonnas) peetakse ümbrikupalgas tasumist ning saamist normaalseks, siis kujuneb ka nende endi hoiak ümbrikupalga teemal leebemaks (Geambasu et al., 2024). *“See on tavaline. Mõni on isegi uhke selle üle”* kirjeldas üks tudengitest enda arvamust. Lisaks on mainitud, et *“praegu pole*

ebatavaline kui inimesed seda kuulutavad ja selle üle mingis mõttes ka uhkust tunnevad.” Isiklikud ja sotsiaalsed normid on omavahel tihedalt seotud, mistõttu inimesed kipuvad omaks võtma ühiskonnas normaalseks peetavad standardid ja muutma neid enda jaoks ka tähtsateks (Anciūtē & Kropienē, 2010).

Mitmed tudengid töid lahendusena välja, et sularaha kasutamine tuleks lõpetada. Sularahatehingud tõepoolest soodustavad varimajanduse kasvu, kuna tehinguid on keeruline jälgida erinevalt digitaalsetest maksevahenditest, kus jääb alati elektrooniline jälg maha (Sanchez et al., 2023). Teine levinud soovitus oli tugevamate kontrollimehhanismide rakendamine: “*töötajaid peaks pisteliselt küsitlema.*” Lisaks toodi välja, et noori tuleks rohkem teavitada ümbrikupalga negatiivsetest tagajärgedest. Näiteks pakuti välja idee, et “*rääkida juhtumitest, kus inimesed jäid ilma hüvitistest, sest neil polnud lepingut.*” Reaalsete lugude jagamine aitaks noortel mõista, millist kahju võib tegelikult mustalt töötamine pikemas perspektiivis kaasa tuua.

2.3. Intervjuude tulemused ja järeldused

Alapeatükk annab ülevaate intervjuude (vt. Lisa G) käigus kogutud kvalitatiivsetest andmetest. Eesmärk on toetada ja täiendada küsitluse tulemusi, mõista noorte motiive ning põhjuseid ja tuua esile korduvad mustrid, mis aitavad ümbrikupalga nähtust terviklikumalt mõista.

Tabel 9

Intervjueeritavate kogemused ja lähiümbruse seosed ümbrikupalgaga

Isik	Suhtumine ümbrikupalga aksepteerimisse	On aktsepteerinud ümbrikupalga	Teab kedagi lähiümbruskonnast, kes on saanud ümbrikupalga
I1	Mõistev	Jah	Jah
I2	Neutraalne	Jah	Jah
I3	Mõistev	Jah	Jah
I4	Mõistev	Jah	Jah
I5	Mõistev	Jah	Jah
I6	Mõistev	Jah	Jah
I7	Kriitiline	Jah	Jah
I8	Neutraalne	Jah	Jah

Allikas: autorite koostatud

Kõik intervjuudes osalenud üliõpilased (n=8) olid ümbrikupalga saanud osaliselt või täielikult. I4 oli pakkunud iluteenuseid mitteametlikult ning saanud selle eest töötasu ümbrikupalgana. Tulemused kinnitasid küsitluses ilmnenu tendentsi, mille kohaselt

ümbrikupalk on noorte seas jätkuvalt aktuaalne. Enamik tudengitest suhtus ümbrikupalka mõistvalt või neutraalselt, kuid leidis ka kriitilisemaid hinnanguid. I7 tõi esile: „*Ümbrikupalk on tõesti jah väga levinud, aga see ei tähenda seda, et see oleks normaalne või aktsepteeritav. Ma isiklikult olen seda meelt, et see on süsteemi lollitamine, mitte nutikus, kes kraabib endale rohkem raha kokku*“ (I7, 22.04.2025). I2 mainis: „*Ma saan aru, miks inimesed võtavad ümbrikupalka vastu. Raha on vaja ja mõnikord lihtsalt ei olegi mingit paremat lahendust. Aga samas, kui kõik nii teeksid, siis kukub ükshetk see süsteem kokku*“ (I2, 16.04.2025).

Kõik tudengid oskasid ümbrikupalka oma sõnadega defineerida, kuigi teadmiste sügavus ja fookuspunktid erinesid erialati. Majandustudengid käsitlesid ümbrikupalka eelkõige kui maksudest kõrvalehoidmist ning riigieelarve kahjustamist. I1 märkis: „*See on maksupettus, sest riik ei saa oma osa ja hiljem kannatab kogu süsteem nagu pension, haigekassa...ja nii edasi*“ (I1, 24.04.2025). Teiste erialade tudengid piirdusid pigem praktilisema käsitlusega, keskendudes eelkõige sularahamaksele. I8 nentis: „*See on siis, kui sulle antakse raha otse kätte ja midagi kirja ei panda, aga töö on tehtud*“ (I8, 14.04.2025).

Intervjuud kinnitasid, et kõik tudengid on üldjoontes teadlikud ümbrikupalga tagajärgedest ning erialade lõikes ei ilmnenud märkimisväärseid erinevusi, mis on kooskõlas ka küsitluse tulemustega. Mõisteti, et selline praktika tähendab loobumist riigi poolt pakutud hüvedest, kuid see jäi sageli abstraktseks ega takistanud ümbrikupalga aktsepteerimist. I3 nentis: „*Jah, ma tean, et ma ei saa haiguspäevade eest raha, aga kui mul on vaja praegu üüri maksta, siis see tundub tühine risk*“ (I3, 16.04.2025). I6 märkis samuti: „*Ma saan aru, et ümbrikupalga tõttu ei ole mul tulevikus nii suur pension, aga hetkel on see lihtsalt mugavam ja see aitab kiiremini raha kätte saada. Pluss ka siis suurema summana*“ (I6, 26.04.2025).

Ümbrikupalga vastuvõtmisel lähtuti peamiselt praktilistest kaalutlustest, nagu rahaline toimetulek, töö ajutine iseloom ning tööandja initsiatiiv. I1 nentis: „*Tegelikult polegi siin midagi pikalt mõelda. Raha on raha ja arved ei oota. Kui palk tuleb kiiresti otse kätte ja on suurem, siis ausus jääb ju teisejärguliseks*“ (I1, 24.04.2025). Seda peegeldab ka küsitluse tulemus, kus 56,8% vastanutest tõi peamise motiivina välja suurema sissetuleku. Oluliseks asjaoluks oli ka hooajaline või ajutine töö. I2 selgitas: „*See oli suvetöö ja keegi ei hakanud ju selleks ajaks mingisugust lepingut tegema ega sõlmima...ja pealegi kõik said nagunii sularahas*“ (I2, 16.04.2025). Viidati ka sellele, et algatus tuli tööandja poolt. I5 ütles: „*Ma ei küsinud ise ümbrikupalka, tööandja lihtsalt ütles, et maksab nii ja ma olin sellega nõus. Kes suuremast sissetulekust ikka ära ütles*“ (I5, 15.04.2025).

Üliõpilaste seas ei olnud ümbrikupalk tabuteema. Intervjuude põhjal jäi mulje, et nähtust tajuti pigem neutraalses toonis ning isegi humoorikas võtmes. Näiteks kommenteeris

I6: „Sõpradega vahel naerame ja ütleme, et maksud on ainult neile, kes tahavad pensionile jääda“ (I6, 26.04.2025). I1 märkis muigamisi: „No tegelikult piltlikult öeldes riik mängib ju malet ja rahvas kabet. Nii lihtne on üle kavaldada ja üle hüpata, kui keegi ei vaata“ (I1, 24.04.2025). Lisaks nentis I1 veel: „Mu isa maksab endale näiteks ainult miinimumpalka ja ülejäänud raha saab siis sularahas. Ausalt öeldes, ma ei näe selles ka midagi imelikku ega mingit probleemi. Raha on ju raha ja lõppude lõpuks loeb ikka see, et ots otsaga kokku tuleks. Win is a win“ (I1, 24.04.2025). Arutelud sõprade ja pereliikmete ringis ning kogemuste jagamine kinnitavad, et mitteametliku tasustamise temaatika on noorte seas tavaline. Selline hoiak vähendab käitumisega seotud sotsiaalset hukkamõistu ning soodustab ümbrikupalga normaliseerumist ja jätkumist. (Aldea 2024; Horodnic, Williams, & Ianole-Călin, 2020)

Etteantud stsenaariumite tulemusi analüüsid selgus (vt. Tabel 10), et enamik intervjueeritavatest oleksid valmis olukorrast lähtuvalt ümbrikupalga vastu võtma, eriti lühiajaliselt. Näiteks unistuste praktikakoha puhul (S1) olid kuus tudengit kaheksast valmis aktsepteerima sularahas tasu, ehkki see ei kajastuks ametlikes dokumentides. I1 põhjendas oma valikut pragmaatiliselt: „No aga kes see ikka tegelikult päriselt tööandjatest kontrollib, kas sa oled selles töökohas ametlikult töötanud või ei. Mina olen küll enda kõik töökogemused CV-sse kirjutanud“ (I1, 24.04.2025).

Tööle asumise korral kollektiivi, kus ümbrikupalk on juba tavapärane (S2), olid enamik tudengitest valmis siiski skeemiga liituma, kuid rõhutasid, et ainult ajutise lahendusena. Näiteks selgitas I3: „Ma oleksin nõus ainult seni sellises töökohas töötama, kuni leian parema variandi. See pole midagi sellist, mida ma tahaksin pikalt teha. Aga jah lühiajaliselt võtaksin vastu küll“ (I3, 16.04.2025). Samuti leidis enamik intervjueeritavatest, et kriitilises eluetapis, kus on vajadus kiire ja suurema sissetuleku järele (S3), oleksid nad valmis ümbrikupalga aktsepteerima. I6 põhjendas: „Kui mul oleks vaja kiiresti mingi summa kokku saada, siis ma ausalt öeldes ei mõtleks pikalt“ (I6, 26.04.2025). Sarnases võtmes märkis ka I4: „On olukordi, kus ausus ei maksa arveid. Kui see aitab keerulisest finantsilisest olukorrast välja, siis ma pigem ikkagi teen selle sammu“ (I4, 27.04.2025).

Tudengeid eelistasid palgaskeemide valikus (S4) kõige enam B-varianti, kus osa palk on saadud ametlikult ning ülejäänud ümbrikupalga vormis. See viitab tasakaalu otsimisele seaduslikkuse ja kõrgema sissetuleku vahel. I1 märkis: „Kui osa rahast laekub ametlikult ja osa sularahas, siis vähemalt mingigi ametlik jälg jääb ju maha. Ja kui lõppkokkuvõttes saan rohkem kätte, siis miks mitte“ (I1, 24.04.2025). Ainult I7 valis A-varianti, mis näitab, et täielikult ametliku töötasu eelistamine oli pigem erand.

Väiksem pension tuleviku (S5) osas valitses pigem murelik või mõistev hoiak. I4

tunnistas: „Eks see natuke hirmutab, aga kui praegu ei ela ära, siis milleks mõelda neljakümne aasta peale“ (I4, 27.04.2025). Samuti sõnas I3: „Tulevikus jah võibolla muretseksin, aga hetkel vaatan rohkem seda maad, et mul oleks raha arve peal. Elu on üpris kalliks ikka läinud“ (I3, 16.04.2025).

Tabel 10

Tudengite valmisolek ümbrikupalga aktsepteerida eri olukordades: stsenaariumipõhine ülevaade

Isik	S1: Unistuste praktikakoht, tasu sularahas	S2: Töötasu ümbrikupalga näol, kollektiiv harjunud	S3: Kriitilises eluetapis pakutakse ümbrikupalga	S4: Palgavalikud (A,B,C)	S5: Väiksem pension tulevikus
I1	Jah	Jah (lühiajaliselt)	Jah	B	Pettunud
I2	Ei	Ei	Jah	B	Mõistev
I3	Jah	Jah (lühiajaliselt)	Jah	B	Murelik
I4	Jah	Jah (lühiajaliselt)	Jah	B	Murelik
I5	Jah	Jah (lühiajaliselt)	Jah	B	Mõistev
I6	Jah	Jah (lühiajaliselt)	Jah	B	Mõistev
I7	Ei	Ei	Jah	A	Murelik
I8	Ei	Ei	Jah	B	Murelik

Allikas: Autorite koostatud

Lisaks teavitusele ning järelevalvele töid tudengid intervjuudes esile ka vajaduse muuta maksusüsteem õiglasemaks ning paindlikumaks. Näiteks märkis I3: „Kui maksud poleks nii kõrged, siis ei oleks suure tõenäosusega nii suurt vajadust ka ümbrikupalga järele“ (I3, 16.04.2025). Mõned tudengid pakkusid ka maksusoodustusi noorte tööleasumise puhul või väiksematele ettevõtetele, et vähendada ümbrikupalga tekkepõhjuseid. Näiteks sõnas I1: „Kui noortele oleks mingisugune eraldi maksusoodustus esimestel tööaastatel, siis saaksid nad rohkem palka ametlikult kätte ja ei peaks võibolla nii palju siis skeemitama“ (I1, 24.04.2025). Sellised arvamused viitavad tudengite ootusele, et süsteem peaks toetama ausust mitte ainult kontrollimehhanismidega, vaid ka positiivsete stiimulite kaudu. Lisaks toodi esile ka ettepanek vähendada käibemaksu esmatarbekaupadele. I3 märkis: „Kui poes käies oleks näiteks toiduainetel madalam käibemaksumäär, siis jääks inimestele ju rohkem raha kätte ja ehk siis ei oleks see ümbrikupalga vastuvõtmine nii suur. Sest oleme ausad suurem osa meie palgast läheb ju söögi peale ja siit oleks hea alustada“ (I3, 16.04.2025).

Intervjuudest ilmnes, et tudengite usaldus riigi maksuraha kasutamise suhtes on kõikuv ning tihti kriitiline. Mitmed intervjuueeritavad väljendasid kahtlust selle üle, kas maksudest kogutud raha jõuab tegelikult sihtotstarbeliselt avalike teenusteni. Näiteks märkis I1: „Mulle tundub, et riik ei kasuta seda raha alati otstarbekalt. Maksad palju, aga lõppude lõpuks ei tunne, et saaksid midagi tagasi“ (I1, 24.04.2025). Sarnast meelsust kajastas ka I4, kes nentis: „Võibolla kui ma näeksin rohkem, kuhu see raha tegelikult läheb ja mis sellest kasu on, siis oleksin ka rohkem motiveeritud ausalt makse maksma. Praegu jääb see riigi rahastamine minust nii kaugeks, üldse ei tunneta nagu seda“ (I4, 27.04.2025). Tudengid tõdesid, et toetavad maksude maksmise ideed, kuid ootavad ka riigilt suuremat läbipaistvust ning õiglasemat jaotust.

Üks oluline tähelepanek, mis intervjuude käigus esile kerkis ja küsitluse vastustest ei ilmnenu, puudutab ümbrikupalga kombineerimist muude toetuste või hüvede ebaõiglase kasutamisega. Üks tudengid viitas sellele, et süsteemi on võimalik teadlikult ära kasutada, töötades mitteametlikult ümbrikupalga eest ning samal ajal olla registreeritud töötuna, et saada töötutoetust. I8 tõi näiteks välja: „Ma tean mõnda inimest, kes saavad töötutoetust, aga samal ajal töötavad mustalt et kas siis näiteks ehitusel või on koristajad. Et ametlikult nad „ei saa töötada“, sest neil on igasugused haigused välja mõeldud, noo näiteks selg valutab või siis toovad põhjuseks, et laps kodus“ (I8, 14.04.2025). Sellised juhtumid viitavad süsteemi teadlikule manipuleerimisele, kus isiklik kasu seatakse kõrgemale aususest ja seaduskuulekusest. Tegemist ei ole juhusliku kõrvalekaldega, vaid läbimõeldud käitumismustriga ning selline „skeemitamine“ võib normaliseeruda. See näitab, et inimesed leiavad alati uusi viise, kuidas süsteemi petta ja reeglitest mööda hiilida, just nagu voolava vee printsiip kirjeldab, et varimajandus kohandub kiiresti ja liigub alati ümber takistuste (Schneider & Klinglmair, 2004).

2.4. Ettepanekud ja edasised uurimissuunad

Empiirilise analüüsi tulemused näitasid, et tudengite maksuteadlikkus ja hoiakud olid eri õppevaldkondades sarnased, kuid ilmnes vastuolu teadlikkuse ja tegeliku käitumise vahel. Alapeatükis esitatakse ettepanekud ümbrikupalga leviku piiramiseks ning tuuakse välja võimalikud uurimissuunad edasisteks teadusuuringuteks.

Tudengite teadlikkust tuleks suurendada eluliste näidete kaudu. Intervjuude põhjal selgus, et tudengid hindavad praktilisi ja isiklikke lugusid, mis toovad selgelt esile ümbrikupalga negatiivsed tagajärjed. Seetõttu soovivad autorid maksuteadlikkust tõsta läbi kampaaniate, mis toovad esile konkreetseid juhtumeid, kus inimesed on jäänud ilma

sotsiaalsetest hüvedest (nt haigushüvitis, töötuskindlustus) kuna nende töö ei olnud ametlikult registreeritud. Selline lähenemine aitab noortel paremini mõista, milliseid reaalseid tagajärgi võib mitteametlik töötasu endaga kaasa tuua. Lisaks sellele pidasid tudengid oluliseks rakendada noortele maksusoodustusi. Intervjuude põhjal tuli esile, et maksuleevendused esimestel tööaastatel (madalam sotsiaalmaks või tulumaks) võiksid muuta ametliku töötasu tudengite jaoks atraktiivsemaks. Maksusoodustused aitaksid piirata ümbrikupalga vastuvõtmist ning toetaksid ausate töösuhete kujunemist juba karjääri alguses.

Käesolev uuring keskendus valdavalt 18–25-aastastele tudengitele, edasised uuringud võiksid laiendada uurimisfookust ka vanematele tudengitele (26+), kutsekoolide õppuritele ning noortele, kes ei jätka õpinguid pärast keskkooli või põhikooli omandamist. See võimaldaks paremini mõista erinevaid hoiaku mustreid ja vajadusi erinevates sotsiaalsetes ja hariduslikes gruppides. Lisaks tuleks suurendada 18-25 aastaste tudengite valimit, et tulemusi saaks usaldusväärsemalt üldistada. Soolist esindatust tuleks edasistes uuringutes paremini tasakaalustada. Uuringus osalenud tudengitest moodustasid enamuse (76%) naissoost vastajad. See viitab vajadust pöörata rohkem tähelepanu meessoost tudengitele. Mehi võiks kaasata isikliku pöördumise kaudu, näiteks läbi otsekontaktide, praktika- ja töökeskkondade. Varasemad uuringud on näidanud, et mehed on altimad vastu võtma ümbrikupalga (Francic & Cichocki, 2021).

Kokkuvõte

Käesoleva bakalaureusetöö teoreetilises osas käsitleti ümbrikupalga ja varimajanduse mõisteid, nende mõõtmismeetodeid, liigitamist, põhjuseid ning tagajärgi. Samuti toodi välja maksudest kõrvalehoidumise mehhanismid ning arutleti varasemate uuringute näitel noorte maksuteadlikkuse rolli ümbrikupalga aktsepteerimisel. Empiirilise osa raames viidi läbi kombinatsioonina kvantitatiivne küsitlus (n=183) ja kvalitatiivsed poolstruktureeritud intervjuud (n=8), mille eesmärk oli uurida tudengite teadmisi, kogemusi ja hoiakuid seoses ümbrikupalgaga.

Küsitluse tulemused näitasid, et ümbrikupalk on tudengite seas aktuaalne nähtus, kus märkimisväärne osa vastanutest oli kas ise ümbrikupalga saanud või teadis kedagi, kes on sellega kokku puutunud. Kuigi enamus tudengeid mõistsid ümbrikupalgaga kaasnevaid tagajärgi, olid nad siiski nõus seda vastu võtma. Peamiseks põhjuseks oli soov saada suuremat netosissetulekut, eriti lühiajaliste või ajutiste tööde puhul, kus ametliku töösuhete olulisust ei tajutud nii olulisena.

Analüüs ei tuvastanud statistiliselt olulisi erinevusi õppevaldkondade lõikes, millest võis järeldada, et tudengite hoiakud ja maksuteadlikkus ei sõltu nende erialasest taustast. Mõningane varieeruvus sotsiaalteaduste ja teiste erialade puhul oli täheldatav näiteks hinnangutes ümbrikupalga sotsiaalsetele tagajärgedele ning ausale ettevõtlusele. Intervjuude põhjal kinnitus, et tudengite hoiakud kujunevad mitme faktori kombinatsioonil. Nendeks on isiklik kogemus, pere ja lähikonna eeskuju ning üldine usaldus riigi vastu.

Töö tulemused näitavad, et ümbrikupalga leviku piiramiseks ei piisa ainult teadlikkuse tõstmisest või karistuste karmimaks muutmisest. Vaatamata sellele, et tudengid tajuvad hästi ümbrikupalgaga kaasnevaid tagajärgi on nad siiski valmis seda vastu võtma. Seetõttu tuleks lisaks teavitusele keskenduda ka sellele, kuidas ametlik töötamine oleks tudengitele reaalselt kasulik ja atraktiivsem valik.

Uuringu tulemuste tõlgendamisel tuleb arvestada töö kitsaskohtadega, mistõttu ei ole võimalik järeldusi kogu tudengipopulatsioonile üldistada. Lisaks tuleb arvesse võtta, et käsitletav teema on tundlik ning seetõttu võisid vastajad oma hoiakuid ja kogemusi teadlikult või alateadlikult ilustada, mis võib moonutada andmete usaldusväärsust. Edasised uuringud võiksid hõlmata laiemat valimit, et tagada tulemuste parema üldistatavus. Samuti oleks asjakohane korraldada pikaajalisi võrdlevaid uuringuid, et analüüsida hoiakute muutumist ajas seoses noorte maksukäitumise ja ümbrikupalga aktsepteerimisega. Täiendava perspektiivi annaks tudengite hoiakute võrdlus teiste elanikkonnarühmade, näiteks töötavate täiskasvanute või tööandjate seisukohtadega.

Viidatud allikad

1. Aldea, A. B. (2024). Understanding Young Informal workers in the European Union: Pre-Pandemic Labour Market Dynamics. *Journal of Social and Economic Statistics*, 13(2), 82–97.
https://www.researchgate.net/publication/389269149_Understanding_Young_Informal_Workers_in_the_European_Union_Pre-Pandemic_Labour_Market_Dynamics
2. Allingham, M. G., & Sandmo, A. (1972). Income tax evasion: a theoretical analysis. *Journal of Public Economics*, 1(3–4), 323–338. DOI:
[https://doi.org/10.1016/0047-2727\(72\)90010-2](https://doi.org/10.1016/0047-2727(72)90010-2)
3. Anciūtē, A., & Kropienē, R. (2010). The model of tax evasion, its corrections and coherence to the practical tax administration. *Ekonomika*, 89(4), 49–65.
<https://doi.org/10.15388/Ekon.2010.0.966>
4. Bak, N., Kalyta, T., Tarashchenko, V., Riznyk, D., & Artemchuk, M. (2024). The impact of the shadow economy on the reduction of tax revenues to the state budget. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2(55), 130–143. <https://doi.org/10.55643/fcapt.2.55.2024.4330>
5. Bandura, A. (1971). *Social Learning Theory*. General Learning Press.
https://www.asecib.ase.ro/mps/Bandura_SocialLearningTheory.pdf
6. Bengtsson, T. (1994). Population, economy, and welfare in Sweden. In *Population economics*. <https://doi.org/10.1007/978-3-642-85170-4>
7. CVKeskus.ee. (2018, August 29). CVKeskus.ee. *Keda ohustab Eestis ümbrikupalk?*
Vaadatud
11.03.2025
<https://www.cvkeskus.ee/karjaarikeskus/tooturu-uudised/palk/keda-ohustab-ee-stis-umbrikupalk>
8. *Eesti.ee*. (n.d.). Maksud ja maksusüsteem. Vaadatud 07.11.2024
<https://www.eesti.ee/eraisik/et/artikkel/raha-ja-omand/maksud-ja-raha/maksud-ja-maksusuesteem>
9. Einberg, S. (2015). *Töötamise registri rakendamise kaasnenu muudatuste mõju Eestis*. Lõputöö. Sisekaitseakadeemia, Maksu- ja Tolliamet. Vaadatud
22.12.2024

https://digiriul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/456/2015_Einberg.pdf

10. Fleming, M. H., Roman, J., & Farrell, G. (2000). The Shadow Economy. *Journal of International Affairs*, 53(2), 387–409. Vaadatud 01.01.2025
<https://www.jstor.org/stable/24357758>
11. Franić, J., & Cichocki, S. (2021). Envelope wages as a new normal? An insight into a pool of prospective quasi-formal workers in the European Union (EU). *Employee Relations*, 44(1), 37–53. <https://doi.org/10.1108/er-02-2021-0073>
12. Franić, J. (2017). *Envelope wage practices: Underlying motivations from the perspective of workers*. Doctoral thesis. University of Sheffield, Philosophy. White Rose eTheses Online. Vaadatud 02.01.2025
<https://etheses.whiterose.ac.uk/id/eprint/17124/>
13. Geambaşu, M. C., Davidescu, A. A., Manta, E. M., & Agafitei, M.-D. (2024). The hidden economy revealed: Profiling informal workers through random forest classification. *Theoretical and Applied Economics*, 4(641), 309–322. Vaadatud 29.12.2024
[https://ideas.repec.org/a/agr/journal/vxxxiy2024i4\(641\)p309-322.html#download](https://ideas.repec.org/a/agr/journal/vxxxiy2024i4(641)p309-322.html#download)
14. Hokamp, S., & Seibold, G. (2014). Tax compliance and public goods provision an agent-based econophysics approach. *Central European Journal of Economic Modelling and Econometrics*, 6(4), 217–236.
<https://doi.org/10.24425/cejeme.2014.119241>
15. Horodnic, I. A., Williams, C. C., & Ianole-Călin, R. (2020). Does higher cash-in-hand income motivate young people to engage in under-declared employment? *DOAJ (DOAJ: Directory of Open Access Journals)*. Vaadatud 09.04.2025
<https://doaj.org/article/edb081532db54c2a9b4db1eb469a23f3>
16. Horodnic, I. A., & Williams, C. C. (2017). Evaluating the Perceptions and Realities of Envelope Wage Arrangements Among Students in Moldova and Romania. *The Informal Economy*. Routledge eBooks, 41–59.
<https://doi.org/10.4324/9781315158013-4>
17. Intervjueeritav I1. (2025). *Autori intervjuu*. Silmast silma. Tartu, 24. aprill
18. Intervjueeritav I2. (2025). *Autori intervjuu*. Telefonikõne. Tartu, 16. aprill
19. Intervjueeritav I3. (2025). *Autori intervjuu*. Telefonikõne. Tartu, 16. aprill

20. Intervjueeritav I4. (2025). *Autori intervjuu*. Silmast silma. Tartu, 27. aprill
21. Intervjueeritav I5. (2025). *Autori intervjuu*. Telefonikõne. Tartu, 15. aprill
22. Intervjueeritav I6. (2025). *Autori intervjuu*. Telefonikõne. Tartu, 26. aprill
23. Intervjueeritav I7. (2025). *Autori intervjuu*. Telefonikõne. Tartu, 22. aprill
24. Intervjueeritav I8. (2025). *Autori intervjuu*. Telefonikõne. Tartu, 14. aprill
25. Kedir, A. M., Fethi, M. D., & Williams, C. C. (2011). *Evaluating tax evasion in the European Union: A case study of the prevalence and character of "envelope wage" payments*. University of Leicester, Department of Economics. Vaadatud 27.12.2024
https://www.le.ac.uk/economics/research/RePEc/lec/leecon/dp11-33.pdf?uol_r=d307e306
26. Kreiner, C. T., & Svarer, M. (2022). *Danish Flexicurity: Rights and Duties*. *Journal of Economic Perspectives*, 36(4), 81–102. <https://doi.org/10.1257/jep.36.4.81>
27. LHV. (n.d.). *Kodulaenu lepingueelne teave*. Vaadatud 11.04.2025
<https://www.lhv.ee/et/kodulaenu-lepingueelne-teave>
28. Lauri, U. (2014, Juuli 1). *Maksu- ja Tolliamet: ümbrikupalk kahjustab töötaja tulevikku*. Lääne Elu. Vaadatud 09.12.2024
<https://online.le.ee/2014/07/01/maksu-ja-tolliamet-umbrikupalk-kahjustab-tootaja-tulevikku/>
29. Lukman, R. M., & Kartiasih, F. (2025). Estimating the shadow economy at the provincial level in Indonesia: A MIMIC model approach. *Jurnal Ekonomi Indonesia*, 14(1), 54–68. <https://doi.org/10.52813/jei.v14i1.561>
30. Maksu- ja Tolliamet. (2019, Detsember 3). *Uuring: Eestimaalaste maksutahe paraneb, noorte maksualased teadmised Ja hoiakud jäävad vanemaelistest maha*. Vaadatud 13.03.2025
<https://www.emta.ee/uudised/uuring-eestimaalaste-maksutahe-paraneb-noorte-maksualased-teadmised-ja-hoiakud-jaavad>
31. Maksu- ja Tolliamet. (2023a). *Varimajanduse uuring: Ülevaade ja analüüs*. Turu-uuringute AS. Vaadatud 22.12.2024 leheküljelt
<https://www.emta.ee/eraklient/amet-uudised-ja-kontakt/uudised-pressiinfo-stat>
32. Maksu- ja Tolliamet. (2023b, Mai 4). *Ümbrikupalk*. Vaadatud 22.12.2024
<https://www.emta.ee/eraklient/maksud-ja-tasumine/maksustatavad-tulud/umbrikupalk>

33. Maksu- ja Tolliamet. (2023c, Mai 23). *Ümbrikupalk ohustab Noori*. Vaadatud 22.12.2024
<https://emta.ee/uudised/umbrikupalk-ohustab-noori>
34. Maksu- ja Tolliamet. (2024a, November 28). *Uuring näitab Eesti elanike maksutahte langust*. Vaadatud 09.01.2025
<https://emta.ee/uudised/uuring-naitab-est-elanike-maksutahte-langust>
35. Maksu- ja Tolliamet. (2024b, November). *Eesti elanike maksutahte uuring*. Vaadatud 07.04.2025 <https://ncfailid.emta.ee/s/QmBpdnqnMntbwYd>
36. Maksu- ja Tolliamet (2024c, Juuni 3). *Miks keelduda ümbrikupalgast*. Vaadatud 22.12.2024
<https://www.emta.ee/eraklient/e-teenused-maksutarkus/maksu-ja-tollitarkus/miks-keelduda-umbrikupalgast>
37. Maksu- ja Tolliamet. (2025, Märts 21). *Maksumäärad*. Vaadatud 30.04.2025
<https://www.emta.ee/eraklient/maksud-ja-tasumine/tulu-deklareerimine/maksumaarad>
38. Medina, L., & Schneider, F. (2018). Shadow economies around the world: What did we learn over the last 20 years? *IMF Working Paper*, 18(17), 1.
<https://doi.org/10.5089/9781484338636.001>
39. OECD. (2017). *Shining Light on the Shadow Economy: Opportunities and Threats*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/e0a5771f-en>
40. Penno, H. M. (2015). *Otseste ja kaudsete maksude tsüklitundlikkus Eestis*. Magistritöö. Tallinna Tehnikaülikool, Majandusteaduskond.
41. RMP. (2024, May 31). *Ümbrikupalgaga seotud riskid ohustavad Noori*. Vaadatud 06.04.2025
<https://rmp.geenius.ee/tooigus/tootamiseregister/umbrikupalgaga-seotud-riskid-ohustavad-noori/>
42. Riaz, M. F., Jadoon, A. K., Liaqat, S., & Iqbal, M. (2024). Nexus between terrorism and shadow economy in developing countries: An empirical investigation by using Structural Equation Models (SEMS). *Journal of Asian Development Studies*, 13(2), 365–383. <https://doi.org/10.62345/jads.2024.13.2.30>
43. Robert Mürsepp. (2015, Oktoober 12). *Kui suur on Eesti varimajandus?*

Statistikaamet. Vaadatud 22.12.2024

<https://stat.ee/et/uudised/2015/10/12/kui-suur-on-eesti-varimajandus>

44. Sanchez, C., Schwaerzler, C., Parravicini, S., Aouad, W., & Onal, I. (2023, November 6). *Unveiling the shadow economy*. Boston Consulting Group. Vaadatud 14.12.2024
<https://www.bcg.com/publications/2023/unveiling-the-shadow-economy>
45. Sandmo, A. (2005). The Theory of Tax Evasion: A Retrospective View. *National Tax Journal*, 58(4), 643–663. <https://doi.org/10.17310/ntj.2005.4.02>
46. Sauka, A., & Putniņš, T. J. (2024). *Shadow economy index for the Baltic countries 2009–2023*. Stockholm School of Economics in Riga. Vaadatud 27.11.2024
<https://www.researchgate.net/publication/382337272>
47. Sawulski, J., Bartkowiak, M., & Ratajczak-Leszczynska, J. (2023). The consequences of envelope wages in a defined-contribution pension system: The case of Poland. *Polityka Społeczna*, 5–6(2023), 1–7. Vaadatud 04.11.2024 leheküljelt
<https://research.ebsco.com/c/rtfupc/viewer/pdf/nuhq35qccr>
48. Schneider, F., & Enste, D. (2000). Shadow economies around the world: size, causes, and consequences. *IMF Working Paper*, 00(26), 1.
<https://doi.org/10.5089/9781451844375.001>
49. Schneider, F., & Enste, D. H. (2002, April 20). *Hiding in the shadows: The growth of the underground economy* (Economic Issues No. 30). International Monetary Fund. Vaadatud 08.01.2025
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/issues/issues30/>
50. Schneider, F., & Klinglmaier, R. (2004). Shadow economies around the world: What do we know? *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.518526>
51. SEB. (2024). *Eraisiku laenulepingu tüüptingimused*. Vaadatud 09.04.2025
<https://www.seb.ee/eraisiku-laenulepingu-tootetingimused>
52. Sedmíková, E., Vasylieva, T., Tiutiunyk, I., & Navickas, M. (2021). Energy consumption in assessment of shadow economy. *European Journal of Interdisciplinary Studies*, 13(2), 47–64. Vaadatud 30.04.2025
https://www.researchgate.net/publication/363735777_Energy_Consumption_in_Assessment_of_Shadow_Economy
53. Smith, W. G. (2008, Juuni). *Does gender influence online survey participation? A*

record-linkage analysis of university faculty online survey response behavior.

San José State University. ERIC. Vaadatud 30.04.2025

<https://eric.ed.gov/?id=ED501717>

54. Tanzi, V. (1999, Jaanuar). *The shadow economy, its causes and its consequences.*

Vaadatud

10.04.2025

https://www.researchgate.net/publication/251901703_The_Shadow_Economy_Its_Causes_and_Its_Consequences

55. Tervisekassa. (2025, Jaanuar 27) *Haigushüvitis*. Vaadatud 20.04.25

<https://tervisekassa.ee/inimesele/huvitised/haigushuvitis>

56. Williams, C. C. (2009a). Evaluating the prevalence of “envelope wages” in Europe.

Employee Relations, 31(4), 412–426.

<https://doi.org/10.1108/01425450910965450>

57. Williams, C. C. (2009b). Evaluating the extent and nature of ‘Envelope wages’ in the

European Union: a Geographical analysis. *European Spatial Research and Policy*, 16(1), 115–129.

https://www.researchgate.net/publication/227640175_Evaluating_the_Extent_and_Nature_of_'Envelope_Wages'_in_the_European_Union_A_Geographical_Analysis

58. Williams, C. C., Horlings, E., & Renooy, P. (2008, Märts 11). *Tackling undeclared work in the European Union*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Vaadatud 19.03.2025

<https://www.eurofound.europa.eu/system/files/2020-05/ef0813en.pdf>

59. Williams, C. C., & Padmore, J. (2013). “Envelope wages” in the European Union.

International Labour Review, 152(3–4), 411–430.

<https://doi.org/10.1111/j.1564-913x.2013.00186.x>

60. Zhang, Y., (2021). *Understanding how education affects students’ attitudes towards tax evasion and tax avoidance in New Zealand*. Master thesis. University of Canterbury, Commerce in Taxation.

LISA A

Küsimustik

Tere! Tegemist on Tartu Ülikooli Majandusteaduskonna ümbrikupalga teadlikkus tudengite seas bakalaureusetöö uuringuga. Läbiviidava küsitluse eesmärk on analüüsida tudengite teadlikkust ümbrikupalga olemusest, sellega seotud hoiakuid ning isiklike kogemusi. Palun vastake allpool toodud küsimustele võimalikult täpselt ja ausalt. Teie vastused on anonüümsed ja konfidentsiaalsed – kõiki andmeid käsitletakse koondatud kujul ning kasutatakse üksnes teaduslikel eesmärkidel.

Küsitlusele vastamine võtab aega ligikaudu 5-7 minutit.

Kui Teil on küsimusi või soovite küsitluse tulemuste kohta rohkem teavet, võtke meiega e-posti aadressil ühendust: vassilka@ut.ee

Täname Teid panuse eest!

Parimate soovidega

Kätlin Vassil ja Kätlin Peetso

Tartu Ülikooli majandusteaduskond

* - kohustuslik küsimus

1. Teie sugu:*

 - a. Naine
 - b. Mees
 - c. Ei soovi avalikustada

2. Teie elukoht:*

 - a. Harju maakond
 - b. Võru maakond
 - c. Tartu maakond
 - d. Lääne maakond
 - e. Ida-Viru maakond
 - f. Jõgeva maakond
 - g. Viljandi maakond

- h. Valga maakond
 - i. Lääne-Viru maakond
 - j. Rapla maakond
 - k. Pärnu maakond
 - l. Järva maakond
 - m. Hiiu maakond
 - n. Põlva maakond
 - o. Saare maakond
3. Teie vanus:*
- a. 18-25
 - b. 26-35
 - c. 36-45
 - d. 45+
4. Millise eriala tudeng olete?*
- a. Majandusteadus, äridus või ettevõtlus
 - b. Infotehnoloogia
 - c. Põllumajandus
 - d. Ajakirjandus ja kommunikatsioon
 - e. Kultuuriteadus
 - f. Psühholoogia
 - g. Kehakultuur
 - h. Ühiskonnateadus
 - i. Arstiteadus
 - j. Muu ____
5. Milline on Teie hetke tööhõive staatus?*
- a. Töötan täiskohaga
 - b. Töötan osalise töökoormusega
 - c. Ei tööta
 - d. Olen ettevõtja
6. Kui kaua olete tööturul osalenud?*
- a. Ei ole tööturul osalenud
 - b. Vähem kui 1 aasta

- c. 1-5 aastat
 - d. 6-10 aastat
 - e. Rohkem kui 10 aastat
 - f. Muu
7. Kas olete saanud ümbrikupalka?*
- a. Jah
 - b. Osaliselt (osa töötasust maksti ametlikult ning osa ümbrikupalga vormis)
 - c. Ei
 - d. Mulle on pakutud ümbrikupalka, kuid ma loobusin
8. Kui tihti olete ümbrikupalka saanud?*
- a. Ainult üks kord
 - b. Mõned korrad
 - c. Igakuiselt
 - d. Ei ole saanud
 - e. Muu
9. Kas teate kedagi lähiümbruskonnast, kes on saanud ümbrikupalka?*
- a. Jah
 - b. Ei
10. Kui olulisteks peate järgmisi ümbrikupalga võimalikke tagajärgi?*

TAGAJÄRJED	Pole üldse oluline	Pigem ei ole oluline	Neutraalne	Pigem on oluline	Väga oluline
Töötajal kaob õigus töötuskindlustusele	☐	☐	☐	☐	☐
Töötajal kaob õigus haigushüvitisele	☐	☐	☐	☐	☐
Tulevikus võib töötaja saada väiksemat pensioni	☐	☐	☐	☐	☐
Riigi maksutulu väheneb	☐	☐	☐	☐	☐
Ausalt tegutsevate ettevõtete konkurentsivõime väheneb	☐	☐	☐	☐	☐
Töötajal on raskem saada laenu või liisida vara	☐	☐	☐	☐	☐

11. Mis on Teie arvates peamine põhjus, miks inimesed nõustuvad ümbrikupalka vastu võtma? *

- a. Kõrgem sissetulek
- b. Tööandja ei paku muud valikut
- c. Ajutine või lühiajaline töö
- d. Ümbrikupalk on tuttavate seas levinud, mistõttu ei peeta seda probleemiks
- e. Muu ____

12. Kui oluliseks peate järgnevaid valdkondi, mida riik maksudest rahastab?*

VALDKOND	Pole üldse oluline	Pigem ei ole oluline	Neutraalne	Pigem on oluline	Väga oluline
Avaliku sektori töötajate palgad (õpetajad, politseinikud, päästetöötajad jne)	☐	☐	☐	☐	☐
Tasuta haridus (lasteaed, kool, ülikool)	☐	☐	☐	☐	☐
Liiklusteede ehitus ja hooldus	☐	☐	☐	☐	☐
Tervishoid (haigekassa, perearst, haiglaravi jne)	☐	☐	☐	☐	☐
Sotsiaaltoetused (pensionid, lastetoetused)	☐	☐	☐	☐	☐
Riigikaitse ja julgeolek	☐	☐	☐	☐	☐

13. Kas arvate, et tudengid on teadlikumad ümbrikupalga tagajärgedest kui vanemad inimesed?*

- a. Jah
- b. Ei
- c. Teadlikkus ei erine
- d. Muu

14. Kas tudengite erialane taust määrab nende teadlikkuse ümbrikupalga riskidest ja motiividest?*

- a. Jah
- b. Ei
- c. Võimalik

15. Milliseid meetmeid tuleks Teie arvates rakendada ümbrikupalga vähendamiseks?

Palun valige kaks olulisemat.*

- a. Hariduslikud kampaaniad
 - b. Rangemad seadused ja suuremad trahvid
 - c. Väiksem maksukoormus
 - d. Tööandjate kontroll
 - e. Soodustuste pakkumine ettevõtetele, kes järgivad seadusandlust
 - f. Muu ____
16. Kes peaks Teie hinnangul kandma peamist vastutust ümbrikupalga leviku vähendamise eest?*
- a. Riik
 - b. Ettevõtjad ja tööandjad
 - c. Töötajad ise
 - d. Haridusasutused (teadlikkuse tõstmine ja ennetustöö)
 - e. Muu ____
17. Kas Teie arvates tuleks karmimalt karistada nii tööandjaid, kes maksavad ümbrikupalka, kui ka töötajaid, kes seda vastu võtavad?*
- a. Jah, mõlemaid
 - b. Jah, aga ainult tööandjaid, sest nemad pakuvad ümbrikupalka
 - c. Jah, aga ainult töötajaid, sest nad nõustuvad seda vastu võtma
 - d. Ei, praegused meetmed on piisavad
 - e. Ei oska öelda
18. Kas Teil on ettepanekuid ümbrikupalga probleemi lahendamiseks või soovite jagada mõtteid ja arvamusi teemadel, mida küsitluses ei ole käsitletud?
-

LISA B

Küsitlustulemuste kirjeldav statistika peale andmete puhastamist

Muutuja	Vastus	Arv	Osakaal
Sugu	Naine	142	77.6%
	Mees	39	21.3%
	Ei soovi avaldada	2	1.1%
Elukoht	Harju maakond	49	26.8%
	Hiiu maakond	1	0.5%
	Ida-Viru maakond	1	0.5%
	Jõgeva maakond	2	1.1%
	Järva maakond	2	1.1%
	Lääne maakond	4	2.2%
	Lääne- Viru maakond	1	0.5%
	Põlva maakond	7	3.8%
	Pärnu maakond	6	3.3%
	Rapla maakond	2	1.1%
	Saare maakond	3	1.6%
	Tartu maakond	97	53.0%
	Valga maakond	2	1.1%
	Viljandi maakond	4	2.2%
	Võru maakond	2	1.1%
	Õppevaldkond	Inseneriteaduskond	7
Meditiiniateaduste valdkond		18	9.8%
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond		12	6.6%
Sotsiaalteaduste valdkond		99	54.1%
Loodus- ja täppiseaduste valdkond		41	22.4%
Päästeteenistus		2	1.0%
Põllumajandusvaldkond		4	2.2%
Tööhõive staatus	Töötan osalise koormusega	73	39.9%
	Ei tööta	74	40.4%
	Olen ettevõtja	8	4.4%
	Töötan täiskohaga	27	14.8%
	Tasuta töö	1	0.5%
Tööstaaž	1-5 aastat	118	64.5%
	6-10 aastat	26	14.2%
	Ei ole tööturul osalenud	11	6.0%
	Vähem kui 1 aasta	28	15.3%
Kas olete saanud ümbrikupalka?	Jah	90	49.2%
	Ei	62	33.9%
	Osaliselt	28	15.3%
	Mulle on pakutud, kuid loobusin	3	1.6%
Kui tihti olete saanud ümbrikupalka?	Mõned korrad	78	42.6%
	Ei ole saanud	65	35.5%
	Igakuiselt	28	15.3%
	Ainult üks kord	12	6.6%

Märkus: n=183

Allikas: Autorite arvutused programmis RStudio

LISA C

Tudengite ümbrikupalga kogemust selgitava logistilise regressioonimudeli tulemused

Muutuja	Hinnang (β)	Standardviga	z-statistik	p-väärtus	
(Vabaliige)	16,880	6522,639	0,003	0,998	
Sugu	Mees	-17,672	6522,639	-0,003	0,998
	Naine	-17,309	6522,639	-0,003	1,000
Elukoht	Hiiu maakond	-0,0363	9224,404	0,000	0,998
	Ida-Viru maakond	-19,28	6522,639	-0,003	0,997
	Järva maakond	18,492	4412,11	0,004	0,997
	Jõgeva maakond	17,231	4511,03	0,004	0,747
	Lääne maakond	-0,426	1,321	-0,323	0,998
	Lääne-Viru maakond	12,652	5188,550	0,002	0,218
	Pärnu maakond	1,498	1,217	1,231	0,739
	Põlva maakond	-0,354	1,062	-0,333	0,996
	Rapla maakond	18,558	4134,126	0,004	0,471
	Saare maakond	-1,294	1,797	-0,720	0,295
	Tartu maakond	0,509	0,486	1,047	0,997
	Valga maakond	18,152	4612,202	0,004	0,834
	Viljandi maakond	0,269	1,281	0,210	0,993
	Võru maakond	15,120	1692,594	0,009	0,911
	Õppevaldkond	Inseneriteaduskond	0,142	1,270	1,112
Loodus- ja täppisteaduste valdkond		-0,343	0,879	-0,390	0,899
MeditSiiniteaduste valdkond		0,137	1,080	0,127	0,406
Pääteteenistus		-1,360	1,637	-0,831	0,180
Põllumajandusvaldkond		-1796	1,339	-1,341	0,583
Sotsiaalteaduste valdkond		-0,448	0,816	-0,549	0,583
Tööhõive staatus	Olen ettevõtja	1,636	1,246	1,313	0,189
	Tasuta töö	18,934	6522,639	0,003	0,998
	Töötan osalise töökoormusega	-0,029	0,448	-0,065	0,948
	Töötan täiskohaga	0,037	0,638	0,057	0,954
Tööstaaž	6-10 aastat	1,177	0,735	1,602	0,109
	Ei ole tööturul osalenud	-31,765	2393,683	-0,013	0,989
	Vähem kui 1 aasta	-1,09	0,543	-2,009	0,045*
Lähedased	Jah	1,549	0,513	3,019	0,003**

Märkus: n=183; * - statistiliselt oluline olulisuse nivool 0.05; ** – statistiliselt oluline 0,01 olulisuse nivool; *** – statistiliselt oluline 0,001 olulisuse nivool.

Allikas: Autorite arvutused programmis RStudio

LISA D

Logistilise regressioonimudeli multikollineaarsuse kontroll

Muutuja	GVIF	df	$GVIF^{1/(2 \cdot Df)}$
Sugu	2,299	2	1,232
Elukoht	10,703	14	1,088
Õppevaldkond	1,909	6	1,055
Tööhõive staatus	1,547	4	1,056
Tööstaaž	3,604	3	1,238
Lähedased	1,127	1	1,062

Märkus: n=183

Allikas: Autorite arvutused programmis RStudio

LISA E

Tudengite hinnang sotsiaaltoetuste olulisusele erinevate õppevaldkondade lõikes (Dunn'i test
Kruskal-Wallise järelanalüüsina)

Võrdlus	Z	p - väärtus (korrigeerimata)	p (Bonferroni)
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond VS Inseneriteaduskond	1,461	0,144	1,000
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond VS Loodus- ja täppisteaduste valdkond	2,262	0,024*	0,497
Inseneriteaduskond VS Loodus- ja täppisteaduste valdkond	0,111	0,911	1,000
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond VS Meditsiiniteaduste valdkond	1,163	0,245	1,000
Inseneriteaduskond VS Meditsiiniteaduste valdkond	-0,587	0,557	1,000
Loodus- ja täppisteaduste valdkond VS Meditsiiniteaduste valdkond	-1,089	0,276	1,000
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond VS Päästeteenistus	1,702	0,089	1,000
Inseneriteaduskond VS Päästeteenistus	0,755	0,450	1,000
Loodus- ja täppisteaduste valdkond VS Päästeteenistus	0,773	0,439	1,000
Meditsiiniteaduste valdkond VS Päästeteenistus	1,163	0,245	1,000
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond VS Põllumajandus	1,816	0,069	1,000
Inseneriteaduskond VS Põllumajandus	0,564	0,573	1,000
Loodus- ja täppisteaduste valdkond VS Põllumajandus	0,588	0,556	1,000
Meditsiiniteaduste valdkond VS Põllumajandus	1,112	0,266	1,000
Päästeteenistus VS Põllumajandus	-0,290	0,771	1,000
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond VS Sotsiaalteaduste valdkond	0,555	0,578	1,000
Inseneriteaduskond VS Sotsiaalteaduste valdkond	-1,341	0,180	1,000
Loodus- ja täppisteaduste valdkond VS Sotsiaalteaduste valdkond	-3,088	0,002*	0,042*
Meditsiiniteaduste valdkond VS Sotsiaalteaduste valdkond	-1,026	0,305	1,000
Päästeteenistus VS Sotsiaalteaduste valdkond	-1,582	0,114	1,000
Põllumajandus VS Sotsiaalteaduste valdkond	-1,721	0,085	1,000

Märkus: n=183; * - statistiliselt oluline olulisuse nivool 0.05

Allikas: Autorite arvutused programmis RStudio

LISA F

Kruskal-Wallis H-test – tudengite hoiakud õppevaldkondade lõikes tagajärgedele nagu töötuskindlustus, haigushüvitis, pension, riigi maksutulu, aus ettevõtlus, laenu saamine ning riigieelarve rahastamis valdkondadele nagu avaliku sektori töötajate palk, haridus, liiklusteed, tervishoid, sotsiaaltoetused ja riigikaitse

Muutuja	χ^2	df	p - väärtus
Töötuskindlustus	8,99	6	0,174
Haigushüvitis	6,80	6	0,339
Pension	3,50	6	0,744
Riigi maksutulu	7,25	6	0,299
Ausad ettevõtted	4,45	6	0,616
Laen	1,58	6	0,954

Muutuja	χ^2	df	p - väärtus
Avaliku sektori töötajate palk	7,92	6	0,244
Haridus	6,71	6	0,348
Liiklusteed	6,51	6	0,369
Tervishoid	11,37	6	0,078
Sotsiaaltoetused	15,67	6	0,016*
Riigikaitse	4,19	6	0,651

Märkus: n=183; * - statistiliselt oluline olulisuse nivool 0.05

Allikas: Autorite arvutused programmis RStudio

LISA G

Intervjuu küsimused

*Tere! Koostame praegu oma bakalaureusetööd, mis keskendub tudengite kogemustele ja teadmistele ümbrikupalga teemal. Selle intervjuu eesmärk on lihtsalt paremini mõista, kuidas noored sellesse teemasse suhtuvad – millised on nende isiklikud kogemused, arvamused ja valikud. Kõik mõtted ja vastused, mida minuga jagad, jäävad täielikult **anonüümseks ja konfidentsiaalseks**. Vastuseid kasutatakse ainult teadustöö raames.*

Kui mõni küsimus tundub isiklik või ebamugav, siis võite vabalt jätta sellele vastamata – siin pole õigeid ega valesid vastuseid ning kõik arvamused ja mõtted on teretulnud. Suur aitäh juba ette, et olete valmis kaasa mõtlema ja oma kogemust jagama!

Soojendavad küsimused ja tagatausta info intervjuueeritava kohta:

1. Millise eriala tudeng olete ning mis on Teie vanus?
2. Milline on Teie hetkeline tööhõive staatus, kas olete töötu, töötate täiskoormusel või osalise töökoormusega, tööampsud?
 - a. Mis on teie töökoha peamine suund? Millega te igapäevaselt töö juures kokku puutute?
3. Kui pikalt olete töömaastikul tegutsenud?
4. Millises mahus on Teie erialaõpingutes käsitletud tööõiguse, maksusüsteemi või tööturu teemasid?

TEADLIKKUS**Sissejuhatavad küsimused:**

1. Kui kursis peate end päevakajaliste teemadega, näiteks majanduse või maksuküsimustega?
2. Kuidas Teie defineeriksite oma sõnadega ümbrikupalka, mis see on?
3. Milline on Teie isiklik kokkupuude ümbrikupalgaga? Või kas teate kedagi enda lähiümbruskonnast, kes on ümbrikupalgaga kokku puutunud?
4. Kas Teie arvates suhtuvad erinevate valdkondade tudengid (nt õigusteadus vs kunst, IT vs sotsiaalteadused) ümbrikupalga temaatikasse erinevalt? Miks see nii võiks olla?

Ümbrikupalga vastuvõtmine ja tagajärjed:

1. Mis on Teie arvates peamine põhjus, miks võetakse ümbrikupalka vastu?

2. Kas Teie arvates on ümbrikupalga vastuvõtmisel tõsised tagajärjed? Kas te oskate mõnda tagajärge ka nimetada?
jätkuküsimused vajadusel
 - a. Kas need tagajärjed avalduvad pigem kohe või alles hiljem?
 - b. Kas olete näinud või kuulnud kedagi, kellel on olnud ümbrikupalgaga seotud negatiivseid kogemusi?
3. Kes Teie hinnangul saavad kõige sagedamini ümbrikupalka – millised inimesed või ametid?
4. Kas Teie arvates inimesed võtavad ümbrikupalka vastu pigem teadlikult või teadmatuses?
5. Kas Teie sõprade/tuttavate seas räägitakse ümbrikupalgast? Milline on üldine suhtumine?
6. Kas ümbrikupalk on Teie arvates häbiasi, tavapärane nähtus või hoopis midagi muud?

HOIAKUD

Erinevad stsenaariumid:

1. *Teil avaneb võimalus teha praktikat oma unistuste ettevõttes. Töökogemus ise oleks väga arendav ja huvitav, kuid ettevõtte pakub, et maksab Teile praktika eest ainult sularahas, ametlikku töölepingut ei sõlmita ning praktika ei kajastu ametlikes dokumentides. See tähendab, et hiljem ei saa seda praktikat tõendada CV-s, ei Töötukassale, ei potentsiaalsetele tööandjatele.*
 - a. Kas oleksite valmis sellist praktikat vastu võtma? Kui JAH/EI siis miks?
 - b. Kuidas kaalute lühiajalist kasu (raha, kogemus) vs pikaajalist kasu (tõendatav töökogemus, kontaktid, ametlik karjääritee)?
2. *Kujutage ette, et alustate tööd väikeses ettevõttes (vähe töötajaid), kus selgub, et kõik töötajad saavad palka osaliselt või täielikult sularahas ehk siis ümbrikupalga näol. Selline praktika on ettevõttes normaalne ja tavaline – keegi ei räägi sellest avalikult, aga kõik teavad ja aktsepteerivad olukorda. Teile öeldakse, et ka Teie palk makstakse samal viisil ning ametlik tööleping tuleb “hiljem” või “pole vajalik”.*
 - a. Kuidas Te sellises olukorras käituksite?
 - b. Kas oleksite valmis skeemiga liituma, arvestades, et kogu kollektiiv juba on sellega harjunud?

3. *Kujutage ette, et olete hetkel keerulises eluetapis. Näiteks võib Teil või Teie pereliikmel olla ootamatult tekkinud mõni terviseprobleem, mis vajab kiiret ja kulukat ravi. Või on juhtunud midagi ootamatut – näiteks kodus on rike, mis vajab kallist remonti. Teil on vaja kiiresti teenida rohkem raha, et katta vajalikud kulud. Või siis olete lihtsalt olukorras, kus soovite teha suuremat väljaminekut – näiteks osta autot, minna välismaale õppima või kolida iseseisvalt elama. Teil on selleks vaja kiiresti teenida suurem summa raha lühikese aja jooksul.*
- Kui tööandja pakub Teile sellises olukorras ümbrikupalka, kas oleksite nõus selle vastu võtma?*
 - Kas peate ümbrikupalka õigustatuks sellises olukorras, kus inimene on “sunnitud” selleks, et nõ ellu jääda või siis oma elu parandada?*
4. *Kujutage ette, et alustate uut tööd ning tööandja esitab Teile kolm erinevat võimalust, kuidas Teile töötasu makstakse:*
- 1) **Variant A:** Teile makstakse kogu palk ametlikult pangakontole ning see on 1200 €*
 - 2) **Variant B:** Tööandja maksab Teile osaliselt ametlikult ja osaliselt ümbrikupalga vormis – 850 € laekub ametlikult kontole, 600 € saate sularahas. Kokku oleks Teie töötasu 1450 eurot, kuid ainult osa sellest on ametlik.*
 - 3) **Variant C:** Teile makstakse 1600 eurot sularahas, täielikult ümbrikupalgana. Ametlikult ei kajastu see sissetulek kuskil ning maksud jäävad maksmata.*
- Millise variandi valiksite ja miks?*
5. *Olete praegu noor ja alles tööelu alguses. Teie tööandja maksab Teile töötasu osaliselt või täielikult ümbrikupalgana. Igakuiselt saate kätte rohkem raha kui ametlikult töötades, ja hetkel tundub see hea lahendus – saate oma kulud kaetud ja elate ära. Möödub 30–40 aastat. Te olete jõudnud pensioniikka. Kui hakkate oma pensioni taotlema, selgub, et aastakümnete jooksul ei ole Teie eest tehtud sisuliselt mingeid pensionimakseid. Riiklik pension, millele kvalifitseerute, on minimaalne – vaevu piisab esmatarbe kuludeks.*
- Kuidas Te ennast tunneksite sellises olukorras – kas pigem pettunult, murelikult või mõistva suhtumisega? Miks?*
 - Kas tunnete, et tegemist oleks ebaõiglusega või pigem oma varasemate valikute loomuliku tagajärjega?*
 - Kas arvate, et noored mõistavad praegu piisavalt ümbrikupalkade mõju tulevikule?*

6. Kas teil on soov elu jooksul soetada näiteks enda kodu ning taotlema selleks ka siis pangast kodulaenu? Kas Teie arvates võiks ümbrikupalga vastuvõtmine takistada kodulaenu saamist? Miks?

TUNNETUS

1. Mida tähendab Teie jaoks tervisekindlustus?
 - a. Millistes olukordades peate seda eriti oluliseks – kas igapäevaselt või pigem siis, kui midagi juhtub?
2. Kuidas Te tunnete, kas Te usaldate, kuidas riik oma asju ajab? Täpsemalt kui mõelda maksurahale – kas Teil on tunne, et riik kasutab seda mõistlikult? (*kõik toetused, haigekassa jms*).
 - a. Mõned inimesed ütlevad, et nad ei taha makse maksta, sest ei usu, et riik kasutab seda raha õigesti. Kas Teil on olnud sarnast tunnet?
3. Kui Te kuulete, et Teie sõbrad või tuttavad saavad ümbrikupalga, kuidas Te sellesse suhtute?
4. Millist sõnumit peaks riik või tööandjad edastama, et inimesed loobuksid ümbrikupalgast?
5. Mida arvad väitest: “*Ümbrikupalga võttes ei kahjusta ma kedagi peale iseenda.*” Kas nõustute? Miks/miks mitte?
6. Kui ümbrikupalk kaoks ära, kas Eesti töömaailm muutuks paremaks või raskemaks? Kelle jaoks?
7. Kas Teie arvates suhtuvad noored ümbrikupalga erinevalt kui vanemad inimesed? Miks?

Summary
YOUNG PEOPLE'S TAX AWARENESS AND ATTITUDES TOWARDS
ENVELOPE WAGES AMONG ESTONIAN STUDENTS

Kätlin Vassil ja Kätlin Peetso

The aim of this bachelor's thesis is to investigate the factors that explain the acceptance of envelope wages among university students. The study explores the role of personal experiences, social influences, and tax awareness in shaping students' attitudes. To support this aim, the thesis first presents a theoretical framework by defining envelope wages and the shadow economy, discussing their causes and economic and social implications. It also reviews previous research related to youth tax behavior and informal employment practices. The empirical part is based on a mixed-methods approach combining both quantitative and qualitative data. A survey and semi-structured interviews were conducted with Estonian university students to gain a deeper understanding of their awareness, attitudes, and experiences related to envelope wages. The data were used to identify key factors that contribute to students' acceptance of such payments.

In the theoretical section, the concepts of envelope wages and the shadow economy are examined in terms of classification, measurement methods, and underlying causes. The review also addresses tax evasion mechanisms and the significance of tax morality among young people, particularly in relation to undeclared work. The survey (n=183) revealed that envelope wages remain a relevant issue, with many students having received them or knowing people who had. While the majority were aware of the legal and economic consequences, this awareness did not necessarily deter them from accepting such payments. The main motivation was the desire for higher net income, especially in temporary or short-term jobs where formal employment was perceived as less necessary.

Interview data (n=8) supported these findings and provided more nuanced insights. Students' acceptance of envelope wages was influenced by personal experience, peer behavior, family attitudes, and the perceived reliability of the state. The results also suggested that while students are not indifferent to the broader consequences of undeclared wages, practical considerations often outweigh ethical concerns.

Although the study initially considered academic discipline as a potential factor, the analysis did not reveal statistically significant differences in general attitudes toward envelope wages. However, some variation did emerge in how students from different fields perceived the fairness of informal employment, particularly in relation to the funding of social benefits. Students from social sciences, for instance, were more likely to acknowledge

the negative impact of undeclared wages on the sustainability of social welfare systems.

Overall, the findings suggest that reducing the acceptance of envelope wages requires more than just increasing awareness or applying stricter penalties. Even informed students may choose informal work if it appears more beneficial. Therefore, efforts to combat undeclared wages among young people should focus on improving the attractiveness and accessibility of formal employment opportunities.

Some limitations should be acknowledged. The sensitive nature of the topic may have influenced participants' willingness to disclose their true experiences, and the sample size limits the generalizability of the findings. Nevertheless, the study provides valuable insights into the underlying motivations that shape student behavior in relation to envelope wages.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Meie, Kätlin Vassil ja Kätlin Peetso

anname Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) meie loodud teose: Noorte maksuteadlikkus ja hoiakud ümbrikupalga suhtes Eesti tudengite näitel,

mille juhendaja on Eve Parts.

1. reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Anname Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Oleme teadlikud, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitame, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kätlin Vassil ja Kätlin Peetso

13.05.2025